

AZ
ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
FÜZETEI

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A sorozatot szerkeszti:

P. VÁSÁRHELYI JUDIT

A szerkesztőbizottság tagjai:

Hegedűs Péter
Kertész Gyula
Kovács Ilona
Nagy Attila
Nemeskéri Erika
Nagy László
Sonnevend Péter

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

AZ
ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
FÜZETEI

4.

KULTURÁLIS EGYESÜLETEK
ÉS A HELYI TÁRSADALOM
A NYOLCVANAS ÉVEKBEN

ÍRTA

VIDRA SZABÓ FERENC

BUDAPEST
1993

64.293

Lektorálták:

Arató Antal
Arnóth Károly

Készült az MTA–Soros Alapítvány támogatásával

ISBN 963 200 328 4

ISSN 0865-7548

Országos Széchényi Könyvtár

MC 44.793

1993

Kiadja az Országos Széchényi Könyvtár

Felelős kiadó: JUHÁSZ GYULA

Készült az OSZK Nyomdaüzemében, Budapest

Felelős vezető: Burány Tamás

Munkaszám: 93.011

TARTALOM

Mi is az az egyesület?	7
A törvényi keretek, a jogi szabályozás változása a nyolcvanas években	9
A megalakulás körülményei és konfliktusai	14
Az alapítás motívumai	25
Újpalotaiak Baráti Köre	34
Útak és lehetőségek 1990 végén	47
Összefoglalás	53
Irodalom	55
Summary	56

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Mi is az az egyesület?

A rendi társadalomból kilépő, attól megszabaduló embercsoportok egyesületekbe, klubokba szerveződése, nyilvános társulásokban történő felbukkanása közismerten a polgári fejlődés eredménye, s egyben városi jelenség. Az európai kultúrában ennek már több, mint kétszáz éves hagyománya van, s a gyökerek az angol, majd a francia polgári forradalmakat előkészítő időkhöz nyúlnak vissza. Természetesen baráti összejövetelek, irodalmi szalonok, asztaltársaságok már korábban is voltak, de markáns egyesületi keretek csak később alakulhattak ki, a polgárosodás eredményeképpen. Tehát a sajátos érdekeit felismerő, s azt megfogalmazó polgárság megszületésével jönnek létre a mai értelemben vett egyesületek előképei. Korábban ugyan tipikusan városi jelenségként értelmeztük az egyesületeket, itt azért meg kell állnunk, s jelezni kell azt is, hogy ha késleltetve is, de a paraszt-polgárosodás folyamatának részeként a falvakban, sőt – sajátosan magyar jelenségként – még a tanyákon is megjelentek az egyesületek kezdeményei és kifejlett formái.

Harangi László, a téma jeles hazai kutatója az *"Egyesületek, közművelődés, társadalomfejlesztés"* című tanulmányában kifejti, hogy éppen a polgári átalakulást követően az összes gazdasági, politikai, társadalmi, kulturális vetületével összefüggésben, fokozatosan kiépül az a négy társadalmi szektor, illetve szervezetrendszer, amely biztosítja az emberi élet fenntartását és újratermelését, az igények kielégítését:

1. Az úgynevezett "privát szféra", amelyet a család, a barátok, a munkatársak és a szomszédság működtet.
2. A piaci és kereskedelmi szervezetrendszer.
3. Az állam központi és helyi szervezetének ellátó tevékenysége.
4. Az úgynevezett "öntevékeny szektor", a *társult állampolgárok független, autonóm szervezetei*.

Ez utóbbihoz soroljuk még az úgynevezett "non-profit" szférát is, amely annyiban különbözik az általunk is vizsgált "öntevékeny szervezetektől" (pl. az egyesületektől), hogy gazdasági tevékenységet is folytatnak benne, de a keletkezett hasznot nem osztják szét a tulajdonosok között, hanem valamilyen humanus cél megvalósítására fordítják.

A négy szektor, természetesen kedvező körülmények között, egységet alkot, egymást feltételezi és kiegészíti, szorosan együttműködik egymással. Ha az egyik visszahúzódik (pl. az állam ellátó funkciójának korlátozása történik), szükségképpen a másiknak kell a helyére lépni, különben légüres tér keletkezik. A magyar, illetve közép-kelet-európai fejlődésben az elmúlt évtizedekben az állam(párt) túlsúlyos szerepe volt a meghatározó, és a különböző szektorok önálló működését korlátozó funkciót töltött be. Ugyanakkor – normális körülmények között – az állam erősebb és professzionálisabb, miközben a "privát

szektor", vagyis a család, a rokonság és a barátok elsődleges közössége a legalapvetőbb szocializációs funkciókat látja el, s egyben a kultúra átadása-átvétele is itt történik. Ehhez csatlakoznak az egyesületek is. A kereskedelem, vagyis a "piaci szektor" a legáltalánosabb, talán a legobjektívebb, de a legridegebb is.

Első megközelítésben az egyesületet *öntevékeny szervezetként* értelmezzük. A fogalom legáltalánosabb jellemzőit a következő hét pontban foglalhatjuk össze:

1. A társulás szabadsága.
2. Független, önsegítő tevékenység valamilyen probléma megoldására "grass-roots" módon, azaz "alulról történő" kezdeményezéssel.
3. Integráló, közösségépítő funkció.
4. Népjóléti, művelődési funkciók ellátása a családi, állami, szakmai és piaci szolgáltatások kiegészítésére.
5. Emberarcúvá teszi a támogatást és a gondoskodást.
6. További forrásokat szabadít fel a társadalom és az egyén számára.
7. Gazdaságilag hatékony, az emberi erőforrásokat eredményesen szervezi és fejleszti.

Kemény Bertalan, a téma kiváló hazai szakértője az *"Egyesületi élet Budapesten"* című tanulmányában a következőket állapítja meg: Az "egyesületi jelenség" olyan társadalmi tevékenységi mező, struktúra, ahol, s amelyben a civil társadalom meg-megújuló akarata nyilvánul meg saját ügyeinek saját maga által történő előbbrevitele, megoldása érdekében. Szerencsés történeti pillanatokban az államilag meghirdetett célokkal, vállalt értékekkel egy irányban, párhuzamosan – de általában és gyakrabban inkább a társadalmat előbbrevívő értékeket felismerve, az államot megelőzve szerveződnek egy-egy társadalmi szükséglet hatékony kielégítésére. (Talán ez a tény is, t.i., hogy az egyesületek szükségképp mozgékonyabbak a természetszerűleg bürokráciával terhelt intézményrendszerénél, magyarázza az egyesületek és az államhatalom közötti, nem mindig súrlódásmentes viszonyt.)

Kemény nagyon általánosan használt definíciója tehát: "Az egyesületek olyan, a társadalmat strukturáló közösségek, társulások, melyekbe az ember nem születik bele (mint a család, a hagyományos egyházak, a faluközösség, az állam esetében), hanem saját elhatározásból vesz benne részt, hogy vállalkozzon valami olyanra, amit a törvények lehetővé tesznek." A definíció elegendően tágan fogalmazott. A "valamibe" a legkülönbélebb érdekek és értékek szolgálata is belefér. A törvényekre való hivatkozás pedig elhatárolja az egyesületeket, egyrészt az egyesület előtti és utáni funkciók körétől, másrészt a "titkos társaságoktól". Kemény Bertalan tehát az egyesületi formáció fogalma alá sorolja az "egyesület előtti" társadalmi formációkat (szalonok és asztaltársaságok), valamint az "egyesület utáni" formációkat is (szövetségek, pártok).

A törvényi keretek, a jogi szabályozás változása a nyolcvanas években

Napjainkban már az egyesülési szabadság érvényesülése érdekében az állampolgárok egyesülési jogáról – az Alkotmánnyal, valamint a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányával összhangban – az 1989. évi II. törvény rendelkezik.

Nem volt ez mindig így, sőt, minél messzebbre tekintünk vissza az időben, a magyarországi egyesületek fejlődésére jellemző volt, hogy hazánkban előbb működtek klasszikus értelemben vett egyesületek, mint hogy az egyesületi jogot törvénybe iktatták volna. De térjünk vissza a régmúltból a közelmúltba!

Az említett törvény megszületése előtt alakultak meg azok az egyesületek, amelyeket kétéves kutatómunkánk során közelebbről is megvizsgáltunk. Alakulásuk pillanatában az Alkotmány 65.§ (1) bekezdése volt irányadó, mely szerint: "A Magyar Népköztársaság biztosítja az egyesülési jogot. Az egyesülési jogot törvény szabályozza." Arra vonatkozóan, hogy mindez a valóságban miként torzult, s a jogalkalmazóknak milyen visszaélésekre adott módot, azzal részletesebben megismerkedhet az érdeklődő olvasó a tanulmány következő fejezeteiben.

A sort folytatnunk kell a jogi túlszabályozás logikájából következő, az egyesületekre mint szervezetekre vonatkozó szabály-dzsungel ismertetésével. Ez idő tájt (tehát a nyolcvanas években) a "legfontosabb szabályokat" a Polgári Törvénykönyv (az 1977. évi IV. törvény) és az egyesületekről szóló 1981. évi 29. számú törvényerejű rendelet (az 1970. évi 35. sz. törvényerejű rendelet módosításáról és egységes szövegéről) tartalmazta. Az általunk eddig felsorolt magas szintű jogszabályokon kívül több miniszteri rendelet és utasítás tartalmazott részletes szabályokat az egyesületekre vonatkozóan. Mindezek alapján nem kell különösebb fantázia ahhoz, hogy elképzeljük azt, hogy ilyen feltételek között egy helyi közösség – jogi ismeretek híján – hogyan tudott egyesületalapításba kezdeni a korabeli Magyarországon. Az elindulás buktatóit az érvényes jogszabályok, valamint azok értelmezési nehézségei voltak hivatottak szolgálni. A "jogi" keretek puhább kijelölése talán több helyi egyesület megalkulásának kedvezett volna... Erre vonatkozóan természetesen nem rendelkezünk értékelhető adatokkal, csupán sejtésekkel.

Az 1989. II. törvény elfogadása előtt a Ptk. rendelkezései szerint akkor jön létre egyesület, ha legalább 10 alapító tag az alakuló közgyűlésen elhatározza az egyesület megalakítását, megállapítja alapszabályát, megválasztja az ügyintéző és képviselő szerveit; továbbá az egyesületet a tevékenységi köre

szerinti illetékes állami törvényességi felügyeletet gyakorló szerv nyilvántartásba veszi. Ez utóbbi aktussal válik az egyesület önálló jogi személlyé. Egyesület létrehozását – az állampolgárokon kívül – állami, társadalmi szervek és szövetkezetek is kezdeményezhetik.

Az egyesület megalakulását mindig megelőzi az egyesület létrehozását célzó szervező munka. A szervező munka megkezdését is – nota bene a bizalom jegyében – be kell jelenteni, hogy az egyesület későbbi felügyelő szerve elbírálhassa (a törvény szellemében), hogy az egyesület célja nem ellentétes-e(!) a Magyar Népköztársaság állami, társadalmi vagy gazdasági rendjével. Lám, az éberség még mindig az egyik legfontosabb erény volt, s úgy tűnik, hogy az egyesületektől is félni kellett!

Az egyesület szervezése során a felügyelő szerv (a gondoskodó államhatalom megtestesítője) vizsgálja a működéshez szükséges feltételek meglétét is. Ezek hiányában a szervezést szintén megtilthatja a majdani felügyelő szerv!

Az egyesület célját is meg kell határozni már a szervezés megkezdésekor, s ezt az alapszabálynak is tartalmaznia kell! Ettől eltérő tevékenységet az egyesület nem folytathat. Az egyesület a nyilvántartásba vétel időpontjában jön létre. Az alakuló közgyűlés jegyzőkönyvét, az ott elfogadott alapszabály két példányát meg kell küldeni az állami felügyeletet gyakorló szervnek, amelyik azt a nyilvántartásba vételről szóló záradékkal látja el – természetesen csak akkor, ha a törvényes feltételeknek megfelel az alakuló egyesület.

Ezek után talán az sem meglepő dolog, hogy az egyesület a működését csak a nyilvántartásba vétel után kezdheti meg, az alapszabályban meghatározott közigazgatási területen. A helyi egyesületek tevékenysége nem terjedhet túl az alapszabályban megjelölt közigazgatási területen!

A Ptk. 1977. évi módosításáig az egyesületnek csak természetes személy (ember) lehetett tagja. Az 1981. évi 29. sz. tvr. már megengedi, hogy az egyesületnek jogi személy (vállalat, szövetkezet, intézmény) is tagja lehet. Sőt, a liberalizáció már odáig terjed, hogy pártoló, sőt tiszteletbeli tagja is lehet az egyesületnek!

A legfőbb szerv a közgyűlés. Ez lényegében a tagok összességét jelenti, és az egyesületet érintő bármely kérdésben dönthet. Kizárólag a közgyűlés hatáskörébe tartozik az egyesület ügyintézőinek, képviselőinek a megválasztása, az éves költségvetés megállapítása, az ügyintéző szervek évi beszámolójának megtárgyalása és elfogadása, az egyesület más egyesülettel való fúziójának, valamint a feloszlatásnak a kimondása. A közgyűlést legalább háromévenként össze kell hívni, de szükség esetén bármikor összehívható. A közgyűlés akkor határozatképes, ha a tagok fele jelen van. Határozatait egyszerű szótöbbséggel hozza.

Már az eddigiekből is kitűnik, hogy miért vált egyre sürgetőbbé az egyesületi törvény megalkotása és parlamenti elfogadása. Vizsgálati tapasztalataink alapján érdemes körütekintően számba venni az indokokat!

1. Az egyesülési jogról szóló törvényt nemcsak az Alkotmánnyal és a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányával, hanem az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatával is összhangba kellett hozni. Az egyesülési jog gyakorlásának törvényes keretei és garanciái csak ezeken a pilléreken nyugodhatnak, ezek biztosítják a szabadságjog zavartalan gyakorlását. Az ily módon biztosított egyesülési jog lehet az alapja a társadalomban különböző értékek és érdekek mentén, önkéntes alapon és önszerveződő módon létrejövő, szervezett csoportok működésének. Az egyesülés szabadsága a népszuverenitás eszméjéből ered, tehát meg kellett szüntetni az egyesülés szabadságának korábbi korlátozását, mert ez nem csak egy szabadságjog korlátozását, hanem a népszuverenitás, a demokrácia korlátozását is jelentette. Közismert dolog, hogy egy adott társadalomban az egyesülés szabadságának mértéke és az emberi szabadság mértéke között szoros összefüggés van, s mindez együttesen a megvalósuló demokrácia fokmérője, alapvető jellemzője is.

2. Az egyesülési jogra vonatkozó korábbi szabályozás több szempontból nem felelt meg a fenti követelményeknek: tulajdonképpen nem az egyesülési jog gyakorlásának módját, s ezzel szoros összefüggésben a szabadságjog garanciát, hanem az egyesülési jog alapján létrejövő szervezeteket (egyesületeket) szabályozta – túlszabályozta –, s miközben a pluralizmus hiányából fakadóan csak az egyesületekkel foglalkozott, a politikai-érdekképviselői szervezetekről átfogó jogi szabályozás nem létezett.

3. A korábbi rendeletek nagy hibája még, hogy a jogalkotó félelmét tükröző túlbiztosítás, túlzott bürokratikus szemlélet jellemezte. A szervező munka megkezdésének előzetes bejelentési kötelezettsége (az államigazgatási szervek által való) feltételhez köthetősége, illetőleg megtilthatósága, az egyesületek államigazgatási felügyelete – egyaránt elavultak, s ugyanakkor összeegyeztethetetlenek az alapvető emberi szabadságjogokkal. Így vált indokolttá és halaszthatatlanná az egyesülési jog átfogó – minden korábbi rendeletet hatálytalanító – törvényi szintű szabályozása.

A jelenleg érvényben lévő 1989. évi II. törvény a jogállamiság kiépítésére vonatkozó törekvésekkel, valamint az ország nemzetközi kötelezettségvállalásával egyaránt összhangban van; átfogóan szabályozza az egyesülési jog gyakorlásának módját és garanciáit, miközben a korlátait is kijelöli.

Világosan szabályozza a megalakuló szervezetek (egyesületek) jogi helyzetét, belső működésük demokratizmusának törvényes biztosítékait, illetőleg a törvényes működés biztosítása érdekében való állami beavatkozás módját és jogi feltételeit. Új elem az is, hogy a létrejövő szervezetek tevékenységének, jellegének meghatározását az alapítókra bízta, nem állapít meg az egyes szervezettypusokra külön szabályokat. (Ez alól kivételt csak a politikai párt jelent, amelyre elsődlegesen az Alkotmány és külön törvény rendelkezései az irányadók.)

A jogállamiság követelményéből eredően az egyesülési jog alapvető elve, hogy társadalmi szervezet minden olyan tevékenység céljából alapítható, amely összhangban áll az Alkotmánnyal, és amelyet törvény nem tilt.

Az egyesületek működése felett – a korábbi szabályozással ellentétben –, általános jellegű törvényességi felügyeletet államigazgatási szervek nem gyakorolnak.

rolnak. Az ügyészség általános törvényességi felügyeleti joga azonban a társadalmi szervezetekre (egyesületekre) is kiterjed. A szükséges döntéseket pedig az ügyészség keresete alapján a bíróság hozhatja meg.

Az egyesületi élet teljes hazai történetével most nem foglalkozunk, mivel különböző szervezők által jól feltárt területről van szó: a felsőoktatási intézményekben szakdolgozatot, illetve diplomamunkát íróknak kedvelt témája volt – helyi, regionális és országos vonatkozásban egyaránt.

Ugyanakkor a hetvenes évek végétől fokozatosan, felemásan újjáéledő egyesületi élet mintha elkerülte volna a vizsgálódók figyelmét, s így ez kevésbé feltárt terület maradt. Ebből a helyzetből adódóan mi innen indítjuk vizsgálatainkat, feltételezve azt, hogy az érdeklődő olvasó a távolabbi múlt hazai egyesületi történetéhez más források tanulmányozása során is hozzáférhet.

Elemzésünket a statisztika buktatóival kezdjük. A társadalomstatisztikai megfigyelés köre nem mindig terjedt ki az egyesületekre; az ilyen statisztika készítése speciális nehézségekbe ütközik, elsősorban azért, mert az egyesületek lényegéből fakadóan (lévén autonóm társadalmi szervezetek) az állami statisztikai adatfelvétellel szemben kisebb-nagyobb ellenállást tanúsítanak. Már az is optimális esetnek számít, ha az adatszolgáltatást formálisan teljesítik az egyesületek. Különösen igaz ez a hazai gyakorlatra, ahol az egyesületi mozgalmat kezdetben a tiltás, majd később a tiltás és az engedélyezés kettőssége jellemezte az elmúlt negyven évben. A gyanakvás kölcsönösen ott bujkált ebben a viszonyban az állam(párt) részéről éppúgy, mint az egyesületek részéről. A statisztikai adatokat s a mögöttük meghúzódó folyamatokat ezért csak óvatosan szabad kezelnünk.

Az egyesületek száma és taglétszáma 1932-ben és 1982-ben

Az egyesület jellege	Az egyesületek száma		Az egyesületi tagok száma (1000 főben)	
	1932	1982	1932	1984
Tudományos	102	119	39,1	276,5
Művészeti, kulturális	1.827	90	267,0	41,5
Társaskörök	3.807	–	476,5	–
Sport	1.331	3.013	195,4	720,1
Vadász	*	740	11,7	30,7
Horgász	*	694	*	239,2
Jótekonysági	836	–	160,4	–
Biztosító és önszegélyező	1.389	12	790,8	329,1
Érdekképviselési és gazdasági	2.351	–	604,3	–
Tűzoltó	*	1.481	70,8	57,1
Állattenyésztő és állatbarát	*	295	*	27,6
Egyéb	2.722	126	382,2	582,7
Összesen:	14.365	6.570	2.998,2	2.304,5

(Központi Statisztikai Hivatal, 1984.)

* nincs adat

A táblázat tanúsága szerint a vizsgált két időpont között, ötven év leforgása alatt több, mint a felével csökkent az egyesületek száma, pedig a vadász, horgász, tűzoltó, állattenyésztő és állatbarát egyesületekre az 1932-es megfigyelés nem is terjedt ki. Döbbenetes a művészeti és a kulturális egyesületek visszaesése, a társaskörök, a jótékonyági, érdekképviselői és gazdasági körök hiánya. A biztosító és önszegélyező egyesületek összehasonlítható számai is elgondolkodtatóak. Kizárólag a sportegyesületek számszerű gyarapodásában regisztrálhatunk látványos, dinamikus felfutást. Az egyesületi tagok számát tekintve, az összehasonlítható két adatsor részben követi az előbbieken jelzett mozgást, részben bizonyos arányeltolódásokat mutat. A vadászegyesületek taglétszáma 1932-höz képest jelentősen megnőtt. A biztosító és önszegélyező egyesületek közül úgy tűnik (taglétszámuk alapján), hogy a jelentősebbek, tehát a nagyobbak éltek túl az elmúlt évtizedek egyesületeket felszámoló törekvéseit. Ha az összesítő sorra vetünk egy pillantást, akkor láthatunk igazán markáns arányeltolódásokat, hiszen annak ellenére, hogy az egyesületek zöme az elmúlt évtizedek adminisztratív intézkedései következtében felszámolódtak, a taglétszámot tekintve jelentős csökkenést nem látunk, sőt, kiegyensúlyozott képet találunk. Ez a táblázat arra feltétlenül jó, hogy demonstrálja a hazai egyesületi mozgalom korpéját, azaz korpéját. Annál is inkább, mert az 1982-es adatfelvétel óta eltelt tíz év alatt érdemi változás, a belső arányokat tekintve – becslésünk szerint – nem következett be. Amit egyszer diktatórikus eszközökkel felszámoltak, azt az elmúlt évtized fejlődése és politikai változásai sem tudták pótolni. Az okozott kár mérhetetlen.

A megalakulás körülményei és konfliktusai

Az általunk vizsgált helyi kulturális egyesületeket az 1981. évi 29. sz. törvényerejű rendelet alapján hozták létre, ez a rendelet szabta meg a jogi kereteket.

Az egyesületalapítási hullám új szakaszára azonban akkor került sor (talán nem véletlenül), amikor az intézményes állami- és pártpolitika lényegében már kimerítette tartalékait, és a közművelődés hagyományos, felülről vezérelt módszerei végképp csődöt mondtak. Településkategóriától függetlenül a pangás, a passzív szembefordulás, a privát szférába való visszahúzódás, az önkizsákmányoló életmód, a perspektívátlan életvezetési tendenciák felerősödésének lehettünk tanúi, bárhová néztünk.

Az intézmények valós társadalmasítási törekvései rendre megbuktak a pártállami szervezetek bürokratikus-politikai akadályain. A depolitizálódott és letargiába süllyedt társadalomban külső támogatóerő híján nem volt meg a változásokhoz (változtatásokhoz) elengedhetetlenül szükséges akarat. Ahol ebben az időszakban mégis született valami, ott óhatatlanul szembetalálkoztunk a – főképp budapesti – reform-értelmiségekkel, mint háttérből mozgó, animáló szerepvállalókkal, akik kívülről avatkoztak be a helyi folyamatokba. Nehéz eldönteni, hogy mindez a szerves, illetve szervetlen fejlődés szabályai szerint történt-e a korabeli Magyarországon. A pogányszentpéteri (Somogy megye), dunapataji (Bács-Kiskun megye) és erdőtarscai (Nógrád megye) példák megvilágítják ezt a fejlődési utat, a megalakulás körüli eseményeket. *Novák József, a pogányszentpéteri II. Rákóczi Ferenc Közművelődési Egyesület alapító elnöke* mesélte nekünk a következőket:

"Azelőtt én nem is nagyon mertem mozogni, mert nyugatos voltam (nyugati hadifogságból menekült), és ráadásul ötvenhatos is voltam. A Berci bácsi (Kemény Bertalanról, a VÁTI és a Népművelési Intézet munkatársáról van szó) keresett meg egyszer a szőlőhegyen. Odajött ősszel.

– Hogy kerül ide Budapestről? – kérdezem.

Ő akkor a VÁTI-nál volt, és a nagyatádi járást kapta egy Somogy megyei vizsgálatból. Egy kaposvári muzeológus hölgyet kérdezett meg Berci, hogy melyik községet és kit tudna javasolni egyesületalapítás céljára, kit lehetne megkeresni ilyen ügyben? Tehát a muzeológus adta meg az én nevemet és címemet, és így Berci bácsi megkeresett. Kezembe adta a Házi Jogtanácsadó 83-as külöнкиadását az egyesületi törvényről. Kérte, hogy tanulmányozzam át, és próbálkozzak meg az egyesületalakítással. Ennek alapján próbálkoztam én az emberekkel, azokkal, akikkel gondoltam, hogy létre lehetne hozni ezt. A komolyabb embereket megkerestem, úgyhogy huszonnyolcan összeverődünk itt."

Az előzetes szervezés 1983. októberében kezdődött meg. Az egyesület szervezői kérték az Iharosberényi Nagyközségi Tanácstól – a továbbiakban: INKT – a szervezés megkezdésének engedélyezését. Erre azért volt szükség, mert a szervezői munka megkezdését a területileg illetékes államigazgatási szervnél be kellett jelenteni.

A szervezők az INKT-től beadványukra nem kaptak választ. Ennek tudatában nyugodtan folytatták a szervezőmunkát. Az egyesületi törvény ugyanis kimondja, hogy a szervezést, az azt megtiltó hatósági reagálás hiányában a kérvény beadása után folytatni lehet.

Az egyesület szervezése 1984. januárjában már olyan stádiumban volt, hogy a szervezők joggal gondolhattak az alakuló ülés megtartására. Az alakuló ülésre 1984. január 14-én került sor, amelyen részt vett az INKT elnöke is. Ekkor derült ki, hogy a szervezési kérelem a tanácson *elveszett*, sőt, az ügyben a Csurgói Városi Jogú Nagyközségi Közös Tanács V. B. Hatósági osztálya az illetékes.

E ponton fogalmazható meg az a hipotézis, hogy az INKT nem ért egyet, sőt, gáncsolja az egyesület szervezését. Ezen hipotézisünket a következők látszanak alátámasztani:

- A Tanácson a szervezési kérelem elveszett.
- Nem értesítik a szervezőket, hogy az ügyben a csurgói tanács az illetékes.
- Az iharosberényi tanács elnöke az alakuló ülésen is "fenntartja aggályait". Helyszíni beszélgetések során is bukkantunk hasonló homályos utalásokra. Az egyesületnek – munkája során – szembe kellett néznie némely felsőbb szerv gyanakvásával is. Valóságos vádpontok azonban soha nem fogalmazódtak meg.

A Csurgói Városi Jogú Nagyközségi Tanács V. B. 1984. február 29-én engedélyezte a szervezés megkezdését. Ennek értelmében április 6-án új alakuló közgyűlést tartottak. Ezt a bejegyzést végző szerv – a csurgói tanács hatósági osztálya – nem fogadta el, arra hivatkozva, hogy nem az alapszabály szerint jártak el, mivel nem választottak ellenőrző és fegyelmi bizottságot, és az elnök hatósági erkölcsi bizonyítványa is hiányzik. Kéri az alakuló ülés újbóli összehívását. Az egyesület vezetősége nem merte vállalni az ülés harmadszori összehívását, tartva attól – véleményünk szerint jogosan –, hogy nevétségessé válnak a tagság és a falu lakói előtt. Ezért úgy döntöttek, hogy a június 15-én tartandó közgyűlésen választják meg a két bizottságot, és addig megérkezik az elnök hatósági erkölcsi bizonyítványa is.

Ezen közgyűlés eredményét terjesztették be, és így 1984. július 2-án a csurgói tanács hatósági osztálya nyilvántartásba vette a pogányszentpéteri egyesületet. Tehát kilenchavi bürokratikus huzavona után végre hivatalosan is megalkult a pogányszentpéteri egyesület. (A siómarosi Kossuth Lajos Közművelődési Egyesület után a második ilyen szerveződés volt az országban!)

A *dunapataji egyesület* és az alapító elnök sorsa egyaránt tanulságos. Érdemes megismerni az ő kálváriájukat is az elnökkel készített riport alapján:

"Az én szemlélődési dolgom mindig is nyitott volt. Szerettem mindig nyitott szemmel járni. Egész fiatal korom óta én mindig benne voltam valamilyen szervezetben. Mikor mire volt lehetőség. Voltam énekkarban, táncsoportban, ahol valamilyen formában közösségi dolgot lehetett kifejezni. És azt mindig hiányoltam, hogy visszafelé fejlődünk. Még a fiatal gyerek koromban – harminchármas vagyok – sokkal több lehetőség volt, mint később. Ez mindig irritált, hogy demokrácia van, és minden leépül. Marad a munka, meg a hajlongás. Ebből indulva ki, mindenkiel tárgyaltam, ahol csak alkalom volt rá. Ha leültem valakivel poharazni, akkor én tájékozódtam, hogy mit lehet ott csinálni? Mind több emberrel találkoztam. Mert azt kell mondani, hogy ez nem egyik napról a másikra pattant ki. Az egész magyar társadalomban benne volt ez az útkeresés. Főleg az értelmiségiek részéről. Az, hogy most vannak változások, abban az értelmiségieknek nagy szerepük volt. Harminc évvel ezelőtt még létezett iparos kör, akkor megszüntették. Még utána is létezett – illegálisan – ipartestület, amikor megszüntették. Tizenhat évig tagja voltam a vezetőségnek. Ezen belül akármilyen kicsi csírájában is, de létezett az egyesület. Jó, ezt nem lehetett nyilvánosságra hozni, de tudtak róla a járásban, hogy létezőnk. Nem voltak rosszindulatúak velünk szemben. Házaknál találkoztunk, de nem rendszeresen. És így, mivel lépésről lépésre haladtunk előre, mindig érlelődött a dolog, majd aztán jött egy szociológiai fölmérés, amiben többen részt vettek: Juhász Pál, Magyar Bálint, Schiffer Pali... És ennek kapcsán sokat beszélgettünk. A szociológusok nyilván érdekes dolgokra figyeltek föl, és akkor elsősorban ezeknek a javaslatára kezdtek meghívni olyan fórumokra, ahol egyesületekről beszélgettünk. Tehát még nem az egyesületsről, de annak a gondolatáról. Ez aztán tovább erősödött, míg végül döntöttünk. Nekem persze a döntés könnyű volt, mert a szívemben mindig benne volt, hogy hiányzik, hogy kellene. Volt egy nagyon jó gazdakör annak idején, és összesen kilenc egyesületről tudok a háború előttről.

Ezeknek az ismereteknek a kapcsán született meg, hogy kellene alakítani egy egyesületet. 1985-ben az egész év eléggé harciasan, viharosan telt. Végül 1985. október 18-án megalakultunk. Ekkorra én már az ismereteimet ezeken a tanácskozáson mélyítettem, jobban bele mertem vágni. Az más kérdés, hogy ahogyan haladtunk, egyre jobban ki kellett védeni a párt támadásait. A párt és a tanács: ez volt a két fő ellenség, ebbe beleértve a helyi tanácsot, az akkor még létező járási tanácsot, és a megyei tanácsot is. Dokumentumokkal tudom bizonyítani, hogy micsoda ellenállásba ütköztünk, és micsoda harc árán lehetett őket meggyőzni. A végén mégis sikerült. 1985-ben megalakultunk, és az akkori kalocsai tanács volt a felügyeleti szervünk, ott kellett bejegyeztetni magunkat. Meg kellett hívnunk az összes vezetőt a helyi tanácstól, helyi párttól, a megyei tanácstól, a megyei párttól!... Kiadták írásba, hogy kiket kell meghívni, jól össze is vesztünk ezen, és nem hívtam meg őket! Mondom: Álljon meg a menet! Nekünk van egy egyesületünk, meghívhatjuk, és meg is hív-

tam a helyi pártot, meg a helyi tanácsot, de ugyan mi közük van ehhez a többieknek? Milyen alapon hívjam meg őket? Ez egy komoly vitát váltott ki, ez már nemcsak nézeteltérés, hanem harc volt. De végül megállapodtunk.

A felügyeleti szerv vezetője akkor különböző dolgokat kifogásolt, de a megalakulásunknak az alapszabályát, a jegyzőkönyvét elfogadta, és mivel ő is Patajon él, itt is született, kérte a felvételét. Elfogadta az alapszabályt mint egyesületi tag, majd a harmincnapos lejárát előtt értesített bennünket, hogy az egyesületet megsemmisíti, mert törvényszegést követtünk el! Törölte az egyesületet a nyilvántartásból, én fellebbeztem, akkor újra törölték. Ekkor felülvizsgálati kérelmet kezdeményeztem, amire azt mondták – most már engedékenyebben –, hogy módosítani kell az alapszabály néhány pontját. Például azt akarták, hogy előre jelentsem be, hogy kik lesznek a vezetőségi tagok, és csak azok lehetnek, akiket jóváhagynak.

Január 21-én új közgyűlést kellett összehívni, de megtiltották, hogy bármilyen összejövetelt, bármilyen szervezést csináljak. Mondom: »Ha nem jöhetek össze senkivel, akkor hogy tárgyaljam meg a tagsággal, hogy mit akarok?« »Ez őket nem érdekli, de ha ő megtudja, hogy ebben az ügyben bármit teszek, akkor annak komoly következménye lesz!« Mondtam neki: »Ide figyelj! Komavacsorát szabad tartanom?« Rámnéz, azt mondja: »Igen.« Mondom: »Tudod mit, akkor tartunk!« És úgy is csináltuk. Úgy jöttünk össze hetenként, két-hetenként más-más lakáson, úgy készítettük elő a gyűlést. És ezt nem tudták megakadályozni. És február 24-én megalakultunk...

Közben találkoztunk a Soros Alapítvány hirdetésével, hogy milyen célokra lehet pályázni. Na, most ezt megragadtuk, megírtunk egy pályázatot, és nyertünk 807 ezer forintot hároméves ciklusra elosztva.

Nagyon nagy vihart kavart az is, hogy mi családos egyesületet szerveztünk, mert a múltban is úgy volt, hogy amikor belépett az iparos az együletbe, akkor az egész családra vonatkozott a belépés. És ez be is vált nálunk is. Már a megalakuláskor több, mint kilencven család lépett be, amit ha csak hárommal szorozunk meg, akkor is majdnem háromszáz főt jelent; akkor itt volt máris a következő gond, hogy hol jövünk össze! Ennek kapcsán sokfelé próbálkoztunk, és leginkább az látszott célravezetőnek, hogy a tanácstól igényeljünk egy lakást. Tudtam, hogy azt a házat, ami végül is a székházunk lett, el akarják adni. Erre gyorsan beadtam írásban, hogy igényt tartunk az épületre. Ez egy erősen leromlott, életveszélyes épület volt, a V. B. úgy határozott, hogy megkapjuk használatba, de a mi gondunk az átépítés. De ezt a V. B. határozatot nem hajtották végre, körülbelül egy évig húzták az ügyet. A tanács vezetése egy olyan rendeletre hivatkozott, amelyik szerint lakóépület más célra nem használható.

Én is átnéztem a rendeletet, és két oldallal arrébb megtaláltam, hogy kivétel: a közművelődési célú felhasználás! Erre nem tudtak mást kitalálni, minthogy mégsem tudják díjmentesen átadni, hanem csak eladni tudják! Ve-

gyük meg, van pénzünk! Igen, de a Soros pénzét erre nem lehetett fordítani, mert azt csak meghatározott célra kaptuk. Ráadásul azt is közölték, hogy csak az OTP-n keresztül adják el, és részletkedvezményt nem adnak.

Még sokáig húzódott az ügy, mert először fel kellett értékelni, akkor a becsüst megkörménykezték, hogy magas összegre értékelje, végül mindenféle ismeretség bevonásával sikerült lezárni az ügyet, úgy, hogy a tagságból kilencen adtuk össze a ház árát. Látni kellett volna a tanácselnök arcát, amikor bejelentettem, hogy a házat megvettük!..."

Az *erdőtársaiak* már egy bodajki továbbképzés után kezdtek hozzá az egyesületi mintára működő szabadidős társaság alapításához. Nézzük meg, milyen eredménnyel?

Erdőtárca hatszáz lakosú település, Pásztó Városi Tanács, valamint a Kállói Közös Tanács irányítása alá tartozott, Erdőkürttel együtt. A szabadidős társaságok létezéséről, lehetőségeiről, a megalakuláshoz szükséges információkról a Bodajkon megtartott "Közművelődési kísérletvezetők felkészítő tábora" keretén belül hallottak először. Az ötnapos felkészítés során több felrázó erejű rendezvényen vettek részt: többek között előadást hallottak a falusi egyletek és olvasóköri múltjáról, az újjászülető egyesületi mozgalomról, a népfőiskolákról, találkoztak már működő szabadidős társaságok vezetőivel, megismerkedtek a különböző dokumentumokkal.

Bodajkról hazatérve azonnal megkezdték a szervezést. Először meghívták az érdeklődőket egy közös megbeszélésre, amelyen jelen voltak a párt, a KISZ, a Népfront, a Vöröskereszt, a sportkör helyi képviselői, valamint a tanácsi elöljáró is. Beszámoltak a felkészítőn hallottakról, megszavazták a társaság megalakítását, valamint vezetőséget választottak. Elkészítették az alapszabályt, amit bemutattak a megyei KISZ-bizottságnak, majd a Kállói Közös Tanácsnál kérték a nyilvántartásba vételüket. Az akkori jogi rendezetlenségre jellemző módon a kállói tanács a Pásztó Városi Tanács Művelődési osztályára irányította őket, ahol megtudták, hogy azok az illetékesek az ügyben, és visszairányították őket a Községi Tanácshoz. A Községi Tanácson ismét közölték velük, hogy a Városi Tanácshoz kell fordulniuk, de az Igazgatási osztályhoz. Az Igazgatási osztályon végre átvették tőlük az alapszabályt, mondván, hogy rövidesen értesíteni fogják őket.

Körülbelül két hónap múlva érkezett meg az értesítés, amelyben közölték, hogy az általuk elkészített alapszabály nem felel meg a követelményeknek, és át kell dolgozni. Az ezután átdolgozott alapszabály sem volt megfelelő, ezért az Igazgatási osztály jogi képviselője készített egy saját megfogalmazású alapszabályzatot. A precízen megfogalmazott szöveg többek között kimondta, hogy az egyesület tagja csak büntetlen előéletű, nagykorú állampolgár lehet, a társaságnak éves költségvetést, vagyonmérleget, munkatervet és zárszámadást kell készítenie; a közgyűlés meghívóját, valamint a közgyűlesekéről készült jegyzőkönyvet meg kell küldeni a felügyeleti szervnek; megszabta a választás, a szavazás, a feloszlás módját, a tagság és a vezetőség jogait, a tagsági díj összegét,

a tagfelvétel és a tagságból való kizárás feltételeit, stb. A városi tanács mind-ezekben felül a vezetőségi tagoktól és az ellenőrzési bizottság tagjaitól erkölcsi bizonyítványt kért, amit rendben elküldtek.

Közben – bár hivatalosan még nem létezett –, szépen működött a társulás. Sportnapokat és túrával kombinált akadályversenyt rendeztek a szülők és a gyerekek részére; kéthetente egészségügyi előadást tartottak; folyamatosan karateedzést szerveztek az általános iskolások részére; a Vöröskereszttel közösen öregek napját tartottak; a falu búcsúnapján bált, szilveszterkor zártkörű mulatságot, januárban a középkorú házaspárok részére pótszilvesztert rendeztek. A hagyományok ápolása címén tollfosztót tartottak, amelyen a fiatalok és idősek közösen énekeltek, mókáztak...

Lássuk, hogyan reagált a tagság az Igazgatási osztály működési szabályzatára?

"– Kétségbe vagyunk esve! Meg vagyunk döbbenve! Amit itt kikötöttek, az nagyobb dolog, mint egy téesz irányítása! Amikor elkezdünk az egyesületet szervezni, mindenhol azt mondták, hogy így sokkal nagyobb önállóságunk lesz! Mire volt jó akkor ez az egész? Amikor Bodajkon voltunk, minden olyan szépnek tűnt! Nekünk annyi mindent mondtak már, most azt hittük végre, hogy úgy dolgozhatunk, ahogyan mi szeretnénk! De nemcsak nekünk kellett volna továbbképzéseket tartani, hanem a tanácsi vezetőknek is el kellett volna mondani ugyanezt. Most már szeretnénk végre tudni, hogy mi az igazság? Működhetünk-e a saját működési szabályzatunk szerint, vagy nem? A tanács jóindulatán múlik-e, hogy bejegyezznek bennünket, vagy nem? Ki a felügyeleti szervünk, mibe szólhat bele, mire kötelezhet bennünket? Amíg ezek a kérdések nem tisztázódnak, addig nem tudunk nyugodtan dolgozni! Csináltunk munkatervet, vannak elképzeléseink, a falu egy része már számít ránk. De mivel hivatalosan még nem létezőnk, bármikor ránk dörrenhetnek, hogy zárjuk be a boltot!"

A nyolcvanas évek második felében különböző "társadalmi szervezetek" részéről is megindult a művelődési körök, szabadidős társaságok és egyesületek szervezése iránti érdeklődés. Tulajdonképpen már az előbb említett erdőtarcsaiak példája is ide sorolható lehetne. A Hazafias Népfront, a KISZ és az Országos Ifjúsági- és Sporthivatal (OISH), sőt még az Országos Közművelődési Tanács (OKT) is különböző pályázati kiírásokkal szorgalmazta az egyesületek megalakulását. És az élelmesebbek kaptak is az alkalmon. Egyre többen pályáztak a remélt pénztámogatásra, egyre többen ismerték fel a lehetőségeket. Az említett szervezetek között semmilyen érdemi koordináció nem működött, évről évre osztották szét a rendelkezésekre álló keretet. A résztvevők, a pályázók köre általában ugyanazokból került ki, legtöbbször ugyanazt a pályázati anyagot adták be mindenhová. Nem lehetett lebukni, veszíteni még kevésbé. Nem nagyon ellenőrizték a felhasználást sem. A pénz nem tudott igazán rossz helyre kerülni, hiszen a leginkább elesett területek, a magyar településszerkezet aprófalvai – no meg a dörzsölt, jól informált ügyeskedők – jutottak pót-

lólagos forrásokhoz településjellegtől függetlenül. Az elinduláshoz elegendő, de a fennmaradáshoz kevés összeghez lehetett ilyen módon hozzájutni. Arra vonatkozólag nincs információ, hogy az elmúlt évtizedben kik és milyen formában jutottak pályázati pénzekhez egyesületük finanszírozására.

A püspökladányiakat (Hajdú-Bihar megye) érdemes szemügyre vennünk, mert ők minden elérhető forrást megszerezték, és a kapott tőkét még idejében befektették. Az évek során profi vállalkozássá fejlesztették a szabadidős társaságot: csónakázó tavat létesítettek, faházakat építettek, lovakat és autóbust vásároltak. Létrehoztak egy turisztikai, idegenforgalmi ágazatot, ezzel párhuzamosan profi diszkót üzemeltetnek.

Nézzük meg, ők hogyan kezdték, hogyan teremtették meg tevékenységükhöz az alapfeltételeket? A Püspökladányi Szabadidős Társaság az akkori KISZ és OISH által egyaránt favorizált, pályázati pénzekkel támogatott vállalkozás volt. Természetesen mindez még kevés lett volna a sikerhez. Kellett ehhez Muszka János is, az Ifjúsági Ház akkori vezetője, s egyben a társaság titkára. Ő korábban már belekóstolt az üzleti világba: főfoglalkozású táncosként naponta többször fellépett a hortobágyi Piroska-partikon, egy nap alatt többet keresve, mint amennyi találkozásunkkor a kéthavi fizetése volt.

A központi pénzügyi támogatásokon, no meg Múszka személyes varázsán, szervezői, kapcsolatteremtő képességén kívül egy másik "érv" is fontos lehetett a társaság gondtalan, szinte akadálymentes megalakításához: az egyik alapító, Kincses Laci az akkori nagyközségi, majd városi párttitkár asszony fia volt. Ebből a kiindulópontból adódóan sem a tanács, sem a helyi párt nem emelt vétót az egyesület megalakulása ellen.

A társaságnak helyet adó ifjúsági ház épületéhez érzelmileg több generáció is kötődik. Még a háború előtt épült, eredetileg ipartestületi székháznak. Később művelődési otthonként helyet adott a hatvanas évtized klubmozgalmának, majd az ide is "begyűrűző" diszkóknak. A hetvenes évek elején itt működött a Központi Ifjúsági Klub, körülbelül 200 taggal. A nyolcvanas évek elején át kellett építeni a házat: a tanács szinte csak az anyagot fizette ki, az építkezést a helyi fiatalok végezték társadalmi munkában.

"– Voltak srácok, akik egész éjjel itt dolgoztak, innen mentek munkába, meg iskolába – mesélte Muszka János a Magyar Ifjúság riporterének. – Jöttek kíváncsiskodók, akik közül többen beálltak a munkába. Volt olyan kisiparos, aki eleinte csak itt sertepertélt, aztán azt mondta, látja, hogy lelkesek vagyunk, de ő jobban ért ehhez, még nézni is rossz, hogyan áll a szerszám a srácok kezében, engedjük oda! Meg is csinálta – minden fizetség nélkül. Persze voltak ellendrukkerek is, akik széthordták a hírt a városban, hogy piroslámpás ház épül, éjjel-nappal együtt vannak ott a fiúk, meg a lányok. Amikor elkészült a ház, szülői értekezletet hívtam össze, s azt mondtam a szülőknek:

– Tessék megnézni, ezéri nem mentek sokszor haza a gyerekek! Különböben jó szórakozást kívánok, érezzék magukat otthon!"

(Ács Zoltán: *A ladányi kulcsos ház.*
Magyar Ifjúság, 1987/9. sz.)

1984-ben a televízió riportfilmet készített az akkori legsikeresebb akció-jukról, a *Rockfilm Discó*ról. A felvételre meghívták a helyi tanácselnököt is, aki az ország nyilvánossága előtt kijelentette, hogy az Ifjúsági Ház a diszkósoké! Ezután már csak a szerződést kellett megkötni a tanáccsal: a KISZ és egyben az ifjúsági klub megkapta az épületet. Az átépítés során 1 millió 700 ezer forint társadalmi munkát végeztek a ladányiak és a vállalatok. 1985 végére készen állt minden, ám a hivatalos megnyitóra három hetet várni kellett, mert az ünnepélyes felavatásra kiszemelt, helyi születésű Szűrös elvtárs korábban nem ért rá...

Az Ifjúsági Ház keretében működő szabadidős társaságot olyan létformának tartják, amelyre a körülmények kényszerítették őket. Korábban is nehezítette a munkájukat az önálló gazdálkodás lehetőségének hiánya, így ez a működési keret valójában csak törvényesítette a korábbi "partizánakciókat". 1986. október 28-án alakultak meg, 36 magánszemély és három gazdálkodószerv: a Vízgazdálkodási Vállalat, a MÁV helyi üzeme és a termelészövetkezet részvételével. A társaságba tulajdonképpen az ifjúsági klub törzsközönségét mentették át – beleértve a gazdálkodószerveket is, hiszen az addigi munkából azok is jelentős mértékben kivették a részüket. A többi hasonló társulással ellentétben a ladányi társaságnak nem lehet bárki tagja:

"Először a saját veteránjainkat akartuk bevonni. Baráti kör, baráti társaság akarunk maradni. Ezenkívül a városban még van három egyesület, ki-ki kedvére válogathat. Mi csak a kipróbált embereknek adjuk meg a csatlakozás lehetőségét!"

A célkitűzésük is eltérő az eddiektől. Nem általában a szabad idő eltöltésére szövetkeznek, hanem egy konkrét cél érdekében: a városi szabadidős központ létrehozására. Első lépcsőként egy csónakázó tavat alakítottak ki a korábbi horgásztóból csónakkölcsönzővel, vízbiciklizési lehetőséggel, szalonnasütő- és tűzrakó helyekkel. Első látogatásunkkor a tavat övező, mintegy két hektárnyi területet már megkapták a tanácstól – igaz, hogy ebben a korábban jelzett momentumokon kívül némi személyes kapcsolat is közrejátszott, hiszen az akkori V. B. titkár is tagja volt a társaságnak. Akkor még a horgászokkal volt némi vitájuk, ami azóta elcsitult. A csónakázó tó kiépítése mellett tenispályát akartak építeni, később lovasiskolát indítani, skanzent létesíteni. Ötletekben, energiában nem volt hiány.

Ebben az időben még sokan gyanúsnak tartották a vállalkozást.

– Miben sántikál már megint ez a Muszka? – csóválták a fejüket az emberek. Mások arra számítottak, hogy előbb-utóbb úgyis börtönben végzi, mert biztosan valami tisztességtelen dolognak kell a háttérben lenni. A többség azonban szurkolt nekik, már csak azért is, mert a szabadidős park kiépülése mindenki szórakozását szolgálja, még akkor is, ha a használatáért fizetni kell.

És igazából ez a momentum volt az, ami megkülönböztette a ladányiak elképzelését a többi kezdeményezéstől, ettől váltak ők igazán profivá: szolgáltatni akartak, komoly bevételre akartak szert tenni, és az így befolyt összeget újabb szolgáltatási formákba akarták befektetni.

Egy későbbi fejezetben majd visszatérünk még rájuk, megnézzük, hogy howa fejlődött a vállalkozásuk csaknem két év alatt, ami a két látogatásunk között eltelt.

A harmadik csoportot, illetve megalakulási típust egy-egy karakteres, karizmatikus személy felbukkanása, szervezőerejének megjelenése mozgatja, bár az igazsághoz az is hozzátartozik, hogy ez a mozzanat szinte minden egyesület életében meghatározó feltételként valamilyen formában és intenzitással jelen van. Enélkül, pontosabban személyes mozgatórugó nélkül nemcsak az elindulás, de a folyamatos működés is nehézkessé válik. Ennek ellenére elköníthető egy olyan egyesület-típus, ahol a vezető személyének mindvégig kitüntetett szerepe volt és van az egyesület élete, működése során. Ennek egyben az is a következménye, hogy ha bármilyen okból a meghatározó vezető kilép, megválnak a közösségtől, személye pótolhatatlanná válik, az egyesületi élet kifulladás, irányt vált, esetleg megszűnik.

Nézzünk meg ezek köréből is néhány egyesületet!

Az erdőközi (Nógrád megye) művelődési kör alakuló közgyűlését 1984. decemberében tartották. Megfogalmazták a működési szabályzatot, megválasztották a vezetőséget és az ellenőrző bizottságot. Az alakuló közgyűlés után kérték a Megyei Népfront Bizottságot, hogy vegyék a művelődési kört nyilvánartartásba. Hamarosan megérkezett a kedvező válasz: a művelődési kört bejegyezték, és jogi személyként elfogadták.

– Továbbra is a tanács fedezi az intézmény fűtését, világítását, takarítását és néhány tiszteletdíjat – mondta Budai Józsi bácsi, a kör vezetője. – Ezenkívül önálló pénzforrással is rendelkezhetünk. A postán sikerült nagy kálvária után betétkönyvet váltani. *Nem akarták elhinni, hogy ilyen szerv létezik, és pénzt tehet be!* Kivételről akkor még szó sem volt, hanem be akartunk tenni. Ez is vagy két hónapig húzódott, küldték ide-oda a papírokat. Végül engedélyezték, hogy betétkönyvünk legyen! A művelődési kör egyébként elvileg önálló, nem lehetne bennünket arra kötelezni, hogy munkatervet, statisztikát csináljunk. De mivel én egyszemélyben klubkönyvtárvezető is vagyok, a tiszteletdíjamat a tanácstól kapom, ugyanakkor egyben a művelődési kör vezetője is vagyok, amit társadalmi munkában végzek – én *a tiszteletdíjaimért* a tanácsnak megcsinálom a munkatervet és a statisztikát, ha kell, beszámoltatnak, stb. De ezt én elvlasztom a művelődési kör munkájától, és a művelődési kört csak nagyjából említem meg. Próbálok a kettőt összehozni. Mi egyelőre maradunk művelődési kör, és nem lettünk szabadidős társaság. Volt Tatán egy továbbképzés, és onnan amikor hazajöttek a küldötteink, mondták, hogy jó lenne átnyergelni szabadidős társaságnak, mert akkor a KISZ-hez tartoznánk, és a KISZ-nek ak-

kor még rengeteg pénze volt. De nekem mindegy, hogy kihez tartozunk, vagy hová vagyunk bejegyezve, ha engem hagynak dolgozni, és csinálhatjuk a magunk elképzelése szerint!

A *nógrádsipeki* (Nógrád megye) *szabadidős társaság* megalakulásakor Szerdahelyi László volt a vezető, a meghatározó személyiség. Az egyik tag így vélekedett róla:

– Nagyon vonzotta az embereket, nagyon tudott hatni az emberekre! Amit ő kitalált, az szinte szent volt, nem ismerte azt a szót, hogy lehetetlenség. Ha valamit az utolsó pillanatban kezdtünk el szervezni, akkor is minden sikerült!

Kezdetben sorra járták a falu házait, mindenkitől megkérdezték, hogy milyen legyen ez a társaság, mit csináljanak benne? A lakosságot már ez is meglepte, mert korábban ilyesmit soha nem kérdeztek tőlünk. Így alakultak ki a kezdeti keretek: beindult a színjátszó csoport, a karate tanfolyam, az aerobik, a "Röpülj páva-kör", a német nyelvtanfolyam, az ifjúsági klub. Szerdahelyi Laci, sajnos, nemsokára behívták katonának, és attól kezdve egy kicsit visszacsúszott a vállalkozás. Leszerelése után ismét új lendületre kaptak. A pávakör és az irodalmi színpad színvonala a kritikus időszakban sem csökkent, igaz, hogy mindkét kört stabil ember, a község kántora vezette. Évente 4-5 alkalommal adtak helyben műsort, de gyakran hívták őket máshová is fellépni. Jól működött a táncsoportjuk, voltak diszkók, bálók. Első látogatásunkkor a tanáccsal még nem rendeződtek teljesen a viszonyok:

– Nagyon nehezen mondanak le a bevételről – panaszkolta Szerdahelyi László. – Korábban a klubkönyvtár szórakoztató rendezvényei szépen hoztak bevételt a tanácsnak. Szeretnének beleszólni a munkánkba, szeretnének ellenőrizni bennünket, de aztán visszakoznak, mert nem tudják, mihez van joguk. Az egyik tanácsülésen beszámoltattak bennünket, és mi nem tudtuk, hogy van-e joguk a beszámoltatáshoz. Végül mégiscsak elmeséltük, hogy mit csinálunk, mert kérdezték – de mi ezt nem beszámoltatásnak neveztük!

– A tagság nem felejtette el a régi szép időket! – vélekedett Doman Margit, az egyik alapító tag. – Hogy mit jelent nekünk ez a kör, azt csak az értheti meg, aki falun él. Mert itt más lehetőség nincs! Vagy belül az ember az autójába, és elmegy... De hová? Szécsénybe? Ott mi van? Van egy kultúrház minimális felszereléssel, de jó programok nincsenek. Vagy elmegy Balassagyarmatra? Az már többbe kerül. De ott sincs olyan sok minden. Van egy mozi... Én soha nem tudtam azt elképzelni, hogy elmegyek dolgozni, hazajövek, és nem csinállok semmit. Ismerek embereket Gyarmaton is, akik így élnek. Nekem ez kevés lenne! Mi itt mindig azon gondolkoztunk, hogy mit csinálhatnánk még? A falu alatt megy el az országos kék túra útvonala: van itt egy hajdanvolt kúria, szeretnénk felújítani, és szálláshelyet kialakítani! Ki akarunk adni a faluról egy képeslapot is, amit mi árulnánk!... Azt szeretnénk, ha az országban többen megismernék ezt a nevet: Nógrádsipek!

A fejezet végére kívánczna egy budapesti peremkerületi egyesület, az *Újpalotaiak Baráti Köre* megalakulási konfliktusainak története, mert sűrítetten példázza a korabeli magyarországi társadalmi és politikai viszonyokat, a helyi hatalom félelmeit, s az ebből következő, megalakulást és működést akadályozó akcióit. Az újpalotaiak esetében azonban a hatalom packázása nem zárult le a megalakulás pillanatában, a hatalommal vívott harc a működés egyik háttérfeltételévé vált, és még napjainkban, az új helyi hatalom kiépülése idején is tart. Mindezeket figyelembe véve, úgy találtuk jónak, hogy az Újpalotaiak Baráti Körének a későbbiek során egy külön fejezetet szentelünk, és együttesen elemezzük majd a megalakulás körülményeit, a résztvevők motivációit és a tevékenységi kör kialakulását.

Az alapítás motívumai

Amióta az egyesületekkel foglalkozunk, újból és újból felvetődik bennünk a kérdés: *miért alapítanak az emberek egyesületet?* Vagy kissé cinikusabban fogalmazva: *mi helyett* alapítanak és működtetnek egyesületet? Miért alapítottak régen, és miért alapítanak ma? Ezekre a kérdésekre keressük a választ ebben a fejezetben, abban bízva, hogy sikerül közel férköznünk a valósághoz.

Az egyesületalapításnak nyilvánvalóan különböző motívumai lehetnek. Egy-egy közülük ugyan feltűnhet vezérmotívumként, de önmagában egyikük sem elég az alapításhoz. A motívumok keveredhetnek, vannak főmotívumok és mellékmotívumok. Járjuk körbe ezeket!

Kornai János emlékezetes könyve óta tudjuk, hogy *a hiány* mint közgazdasági kategória, Közép-Kelet-Európában nemcsak és kizárólag a gazdasági szituáció leírására alkalmas és használható, hanem egy történeti-társadalmi helyzet terméke, amely a települési hierarchián lefelé haladva, egyre jobban, egyre markánsabban felerősödik. Egy-egy kistelepüléshez, társközséghez érve végképp szembeötlik. A "közösségi létesítmények" épületállagát látva, vizuálisan is lehangoló képpel találjuk szemben magunkat. A jogosan és sokat szidott Országos Településfejlesztési Konceptió jegyében tönkretett, oktatási és művelődési intézményeitől megfosztott, a helyi értelmiséget lefejező, körzetesítő, a lakóhelyet "egyéb" kategóriába soroló, hierarchikusan centralizáló településpolitika megtette a hatását, amit máig nyögnek az érintettek. A kisközségek ellátottsági, intézményi, érdekképviseleti és érdekérvényesítési hiánya ma is meghatározza, elszegényíti a helyi politikai és szellemi életet, vagy akadályozza annak kialakulását.

Több helyen mindennek a pótlására, felemás módon való visszacsempészésére vállalkoztak akkor, amikor egyesület alapítására adták a fejüket az ott élők. Az említett hiányokat azonban nem pótolhatja a helyi közművelődési egyesület – csupán az elszenvedett sérelmeket tompíthatja.

Folytatva a megkezdett gondolatsort, sok helyen *szembenállásból*, az erőszakos körzetesítés elleni reakcióként hoztak létre helyi kulturális egyesületet. A székhelyközséggel való szembenállás nyílt vagy burkolt megjelenítésére, a központ által kialakított "gyarmati" és "félgyarmati" státusz oldására törekedtek, az artikulált ellenállás viszonylag elfogadott, megengedett és túrt formájaként.

– Ha már nem lehet önálló iskolánk, akkor legyen önálló egyesületünk! – gondolták. De ez utóbbi már elvezet bennünket egy újabb motívumhoz, *a függetlenség, az autonómia vágyához és élményéhez*. Ki ne érezte volna már az önállóság, a függetlenség kedvező ízét? Sokan ezért fogtak bele, ezért kezdtek szervezni egyesületet, a függetlenedés, majd a függetlenség útját választva. Jó

érzés az, ha nem függünk a székhelyközség, vagy a saját községünk, településünk tanácsától, párttitkárjától, ha nem számoltathatnak be, ha nem gyakorolhatnak felettünk szakfelügyeletet!

A kvázi-ellenzéki magatartás viszonylag veszélytelen lehetősége is feltűnt a motívumok között. A nyolcvanas évek puha diktatúrája elnéző politikát folytatott ezekkel a szerveződésekkel szemben, még akkor is, ha a helyi hatalom képviselői és megtestesítői szinte minden rendelkezésre álló eszközt bevetettek azért, hogy megakadályozzák, vagy legalább késleltessék ezeknek a létrejöttét. A szervezők, a kulcsfigurák pontosan érezték a hatalom kikezdésének, megkérdőjelezésének az ízt, átértékelték a hatalom ingerlésének a bújtatott örömet. A monolit-pártállami keretek között, ahol csak a privát szférába lehetett visszahúzódní, passzív ellenállásként más lehetőség nem nagyon kínálkozott a helyi nyilvánosság számára, mint az egyesületté szerveződés. Ezeken a színtereken olykor-olykor előbukkantak, megszólaltak – kezdetben halkán, később egyre hangosabban – a hivatalos értékrendet megkérdőjelező, a különböző értékek mentén szerveződő vélemények.

Részen már az előző motívumnál is említettük a helyi nyilvánosság megteremtésének a fontosságát. Amikor sok helyen még hiányzott a helyi sajtó, illetve a meglévő sajtóorgánuk is a központi elvárásoknak feleltek meg, akkor óhatatlanul felértékelődött az egyesület, mint a nyilvánosság kötetlen színtere, a véleménycserre szabad fóruma. Több helyen találkoztunk e motívumok direkt formában való megjelenésével is, amikor az egyesület helyi újságot, illetve kalendáriumot adott ki.

Sok társulás tudatosan, vagy kevésbé tudatosan törekedett az "állampolgárképzésre," és ily módon – a maga eszközeivel – előkészítette a rendszerváltozást. Volt, ahol "Társalgó"-nak, volt, ahol "Faluszeminárium"-nak, vagy éppen "Népfőiskolá"-nak hívták az állampolgári iskolát. Általánosságban elmondható, hogy olyan személyeket hívtak meg ezekre a fórumokra, akik nem a rangjuk, vagy a hivatali funkciójuk miatt voltak fontosak, hanem akiknek a mondandójukra, a véleményükre voltak kíváncsiak. Ezek a találkozások nem-egyszer órákig tartó vitákkal fejeződtek be, melyek során észrevétlenül tárgult a vitában részt vevők látóköre.

Sok egyesület szerveződésekor figyelhettük meg a beszélgetés pszichikai-szociális örömeinek az igényét. Az egyesület keretei között olyan társas mezőt akartak létrehozni, amelyben véleményt lehet cserélni, őszintén lehet beszélgetni másokkal. Ezek a formációk elsősorban az ember társas lény mivoltára apelláltak, a beszélgetések lazító, terapeutikus funkciójára építettek. Szerették volna oldani a magányosság és az elidegenedés következményeit, valóságos közösségeket, alulról szerveződő társaságokat, hasonló gondolkodású társakat kínáltak a tagok számára.

Egyes településeken a programok biztosítása volt a hívó szó, a vezérmotívum, vagyis hogy semmi nem történik, tehát kell egy csoport, egy vállalkozói közösség, amelyik az ott élőknek olyan programokat szervez, amilyenekre a la-

kosságnak valódi igénye van, és nem olyanokat, amelyeket valakik felülről rájuk akarnak erőltetni. Ekképpen elevenedtek fel sok településen a szüreti bálók és felvonulások, a baráti vacsorák, a közös szalonnasütések, a falusi borversenyek, majálisok. Szorosan összefügg ezzel *a kötődés erősítése a lakóhelyhez, a településhez*. Ennek csak egyik megjelenítési formája a lokálpatriotizmus, de számtalan variánsát találjuk ezen kívül. Egy adott településen élnek az emberek, azt úgy kell berendezniük, hogy ott viszonylag jól érezhessék magukat. Sokakat az egyesület vitt közelebb saját lakóhelyükhöz, településük értékeit az egyesületen keresztül látták meg.

Nemcsak az idősebbeket érinti, de általában rájuk jellemző a nosztalgikus vágy a hajdanvolt emlékek, élmények felidézésére, a régi közösségi formák újratereztetésére. Ezzel összefügg a hagyományok ápolásának igénye, ami viszont már a fiatalok sajátja is. Egy-egy település, egy-egy régió sajátos közösségi hagyományrendszerét feleleveníteni, feltámasztani olyan feladat, amely összehozhat öreget, fiatalot, gyereket egyaránt. Erre is találtunk számtalan példát.

Több társulás szinte kizárólag *a szórakozás lehetőségének biztosítására* szerveződött. Bálokat, közös mulatságokat rendeznek, videofilmeket cserélnek, kártyáznak, kugliznak, sakkoznak. A lazítás, kikapcsolódás lehetőségeit, színtereit és formáit keresik, illetve ezek a kipróbált és működő szórakozási formák jelentik az egyesületi élet gerincét.

Meg kell említenünk – még ha óvatosan tesszük is –, hogy sokan *az alkalmat látták az ügyeskedésre*, amikor beléptek az egyesületbe. A különböző társadalmi szervezetek által meghirdetett pályázatokon keresztül elérhető pénzeszközök komoly vonzerőt gyakorolhatnak egy-egy beavatott, tájékozott egyesületszervező számára, még akkor is, ha az így megszerzett pénzek nem direkt formában kerültek a szervezők kezébe, hanem az egyesület vagyonát gyarapítva, mintegy befektetésként későbbi hasznosításra.

Néhány gyorsfénykép segítségével szeretnénk szemléltetni a motívumok világát. Nézzük meg közelebbről is ezeket!

Erdőkürti motívumok

Erdőkürt Kállóhoz tartozó társközség, szlovák nemzetiségű lakosokkal. Harminc évvel ezelőtt még 1.200 lakosa volt, mára mindössze hétszázan maradtak: a fiatalok sorra a városokban telepednek le. A székhelyközséggel, Kállóval soha nem volt felhőtlen a kapcsolatuk:

"Mi csak *kürti tótok* voltunk a szemükben – mesélte Budai József, a klubkönyvtár és a művelődési kör vezetője. A kürtiek pedig úgy próbáltak visszavágni:

– Ti pedig cigányok vagytok! – mert ott a lakosság körülbelül egyharmada cigány. Volt ellentét, ami nem ment vérre, de ott belül azért mindig szúrt. A körzetesítés elég sok bizalmatlanságot keltett az itteniekben: nem hitték el, hogy ez itt jó lesz, hasznos lesz. Mint ahogy érezzük is, hogy nem hozott semmi hasznosat nekünk! Erdőtarcsa, a másik társközség egy kicsit könnyeb-

ben fogta a dolgot, mert Kálló és Tarcsa között nem volt olyan ellentét, mint közöttünk. Az jó ideig lapító község volt, ott nem történt semmi. Sem a sportban, sem a kultúrában, sem a közéletben. Nem volt például soha népművelőjük, vagy klubkönyvtárvezetőjük, mert ilyenekre nem találtak soha embert. *Erdőkürt meg mindenben felülmúlta Kállót!* A kállói tanács és a művelődési ház nekünk nem tudott semmi többletet adni a körzetesítés után. Szívesen vesszük, hogy mi vagyunk, mert tudnak miről beszámolni. 1972-ben épült fel a kultúrotthonunk, azóta nálunk pezsgő kulturális élet folyik. A könyvtáron és az ifjúsági klubon kívül mindig volt pávakör, irodalmi színpad, népi táncscsoport..."

Az erdőkürtiek legsikeresebb vállalkozása az úgynevezett "Faluszeminárium" volt, amelyet a Népművelési Intézet kezdeményezésére indítottak. Ízelítő a tíz előadásból álló sorozat témáiból: A kistelepüléshez, szülőhelyhez való kötődés; A néphagyomány szerepe; A család; A mezőgazdaság fejlődése a honfoglalástól napjainkig.

"Én nem hittem el, hogy lesz érdeklődés az ilyen témák iránt – folytatta Józsi bácsi. – Először arra gondoltam, hogy de jó lenne, ha legalább tizenöten eljőnnének! És úgy alakult, hogy általában huszonöt fő az a mag, amelyik mindig itt van. A vitaindítók után mindig kérdéseket lehet feltenni, és bizony nagyon meredek kérdések is elhangzanak olykor! Az ember ledöbben: az egyszerű népet ilyen témák is érdeklik? Jó hallani, ahogyan a józan paraszti ész megnyilvánul! És meri kimondani! Pedig itt ül a párttitkár is, meg a téesszenők helyettese és a községi előljáró is! Nagyon jól érzik itt magukat az emberek. Volt, aki pogácsát sütött, volt, aki palacsintát, és elhozták, körbekinálták. Vagy előkerült 2–3 üveg bor, és elbeszélgettünk sokszor éjfélig is!..."

Medinai (Tolna megye) motívumok

Felfedező körutunk során az egyik legszimpatikusabb és legszellemdeusabb vállalkozással Medinán találkoztunk. Itt vált leginkább nyilvánvalóvá számunkra, hogy az ilyen próbálkozás sikerre viteléhez egyrészt szükség van tenni akaró, rátermett kezdeményezőre, másrészt támogató és megértő községi vezetésre is, amelyik partnere tud lenni a kezdeményezőnek. Medinán – szerencsés véletlen folytán – mindkét feltételt megtaláltuk.

A Medina szó török eredetű: Gyöngyszemecskét jelent. A község közel ezer lelket számlál, és a hasonló nagyságrendű falvakkal szemben önálló tanácsa van – igaz, hogy a tanácselnök csak társadalmi munkában tölti be a funkcióját. A lakosság létszáma az elmúlt időben itt is csökkent, de ez a folyamat az utóbbi egy-két évben megállt. Az olcsó telekárak miatt néhány fiatal már helyben kezd építkezni. A faluban óvoda, alsótagozatos iskola működik. A pedagógusok közül négyen laknak helyben, rajtuk kívül egy levéltáros, egy orvos és egy lelkész sorolható a helyi értelmiségiek közé.

Fontos tényező a község életében az ötven szerb nemzetiségű lakos, akik aktív közösségi életet élnek, önálló klubjuk van, az országos szövetségük jelentős mértékben támogatja őket. Bár a lakosságnak csak körülbelül öt százalékát teszik ki, mégis a Medinát jelző országúti táblán a magyar felirat alatt szerb nyelven is olvasható a község neve. Hasonló számban élnek a faluban cigányok is, akik régen zenéléssel foglalkoztak, így etnikai csoportjuk felső rétegéhez tartoznak. Rendesen dolgoznak, tanulnak, különösebb gondot nem jelentenek.

A szabadidős társaság Kőszegi István kezdeményezésére alakult, aki azelőtt tiszteletdíjas népművelőként dolgozott abban a kultúrházban, amelyiknek az épülete régen a polgári olvasókörnek volt az otthona. A régi hagyományok felelevenítésének vágya, valamint a népművelői munka megnehezülése indította őt az egyesületi forma irányába. Elképzeléseit először a falugyűlés előtt ismertette, majd kérdőívet küldött valamennyi családnak "Mit vár Ön a művelődési háztól?" címmel.

A társaság 1985. október 11-én alakult 37 taggal. Egyikük – aki korábban tagja volt a polgári olvasókörnek is – így beszélt a múltról:

"Volt ennek a falunak közössége, mi építettük ezt a házat is! Sajnos, az ötvenes évek politikája megszüntette azt a közösséget. Nehéz ezeket az embereket újra összehozni! Itt minden este élet volt! Voltak kialakult csoportok, olvasni lehetett, kártyázni lehetett, volt egy kis italmérés is. Sajnos, mindez megszűnt, és most már nehéz az embereket bármire is rávenni. Az ifjúság pedig nem ebben nevelődött, nem tudja, mi volt az! Ha egy olyan életet tudnánk ide visszahozni!... Község, beszélgetés, kártyázgatás, tévézés!... Itt más élet nincs, csak ez az egyesület..."

1986. februárjában tartották az első közgyűlésüket, amelynek fő témája az éves munka megtervezése volt. A tagok passzivitása miatt azonban ennél tovább nem nagyon jutottak, hiszen a titkár nem akart egyedüli kezdeményező lenni, azt várta, hogy az ötletek "alulról" jelentkezzenek. A következő közgyűlésen már egyértelműen kiderült, hogy nem megfelelően működik a társaság, a kissé viharos megbeszélésen a kritika mellett az önkritika is megjelent. Az eredmény mindenesetre hatásos volt, hiszen a következő hónapban majdnem tíz rendezvény zajlott le terven felül, és a taglétszám 55-re emelkedett. Hagyományos programjaik mellett újítottak is: a borverseny, a bál és az anyáknap-i műsor mellett megjelent a Mikulás-akció, az asztalitenisz-, a sakk- és a kugliverseny, a szünidei családi program, a vasárnaponkénti rendszeres játszóház.

A legnagyobb sikerű rendezvényük a már hagyományosnak mondható borverseny volt. A településen meglehetősen sok büszke szőlősgazda lakik, akik számára igazi rangot jelent, ha a kívülről álló szakemberekből álló zsűri díjat ad a borukra. A verseny egyébként is valóságos népnepély számba megy: bográcsban főzik az ebédet, ami után ki-ki körbekínálja a borát, függetlenül attól, hogy az milyen minősítést kapott a versenyen. A társaság magára vállalta a Mikulás szerepét is: megrendelésre házhoz megy a Mikulás, fizetni sem kell

érte, csak az ajándéksomagot kell előre odaadni. Nagy sikere volt a vasárnapi játszóháznak: a gyerekek még ebédelni is alig akartak hazamenni. A kugliver-seny, sakkverseny főleg a felnőtteket aktivizálta, míg az asztalitenisz-versenyre elsősorban a fiatalok neveztek be.

Idézzünk néhány sort abból a belső tanulmányból, amelyet a megyei művelődési központ egyik munkatársa készített, és amely a társaság munkáját értékelte:

"A tevékenység összehasonlító adatai azt jelzik, hogy – míg a tagsághoz kötöttség természetes következményeként – csökkent a résztvevők köre, ugyanakkor nőtt a programok változatossága. A realitásokhoz igazodóan elmaradtak a hivatásos előadóművészeti műsorok. Meglepő viszont az amatőr művészeti műsorok, diszkók hiánya és a bálók számának csökkenése. Holott a két utóbbi – a fiatalokra építő, közös szervezéssel, jó területi koordinációval és előkészítéssel –, a szórakozás mellett jó bevételi forrás is lehetne. Előbbi pedig – főként a népművészeti műsorokra koncentrálva –, kitekintést adhatna a megye illetén arculatára, ill. inspirálhatná a helyi népművészeti tevékenységet, amelyhez eleve adva vannak a helyi zenész emberek, zenei hagyományok, a magyar és szerb népművészeti hagyományok egyaránt."

Számunkra viszont az volt meglepő, hogy éppen népművelő szakember fejezte ki abbéli aggodalmát, hogy egy szabadidős társaság nem rendezett diszkót és bált, hanem helyette a személyes találkozásokra alkalmas programokat szorgalmazta. A községben egyébként jól működő KISZ-alapszervezet volt ebben az időben. Mi azt sem tartottuk hibának, hogy mintegy "ellen-KISZ-ként" egymás mellett működik és verseng egymással a két formáció. A szabadidős társaság egyébként is azt tűzte ki célul, hogy főleg a korábban otthonülő középkorú és idős generációt nyerve meg magának, mozdítsa ki hazulról. Ezt a célt szentesítette az a rendelkezésük is, mely szerint ha valaki a házastársával együtt lép be a társaságba, jelentős tagdíjfizetési kedvezményt kap.

A tagság összetétele első látogatásunk idején így alakult: 15–24 év között nyolc fő, 25–60 év között harminchét fő, 60 év felett négy fő. Közülük harmincegyen voltak aktív dolgozók, ebből tizenhatan fizikai munkások (traktoros, autószerelő, betanított munkás, bolti eladó, kőműves, stb.), tizenöten pedig szellemi foglalkozásúak (adminisztrátor, előadó, orvos, óvónő, üzemgazdász, stb.).

Az önállóság próbájának is értékelhetjük azt az esetet, amikor a megyei művelődési központ munkatársai bejelentkeztek, hogy szakfelügyeleti látogatásra jönnek a társasághoz, és a társaság vezetése nem fogadta őket, mondván, hogy nincs joguk szakfelügyeletet gyakorolni fölöttük. Végül az ügyben a taggyűlés döntött: a tagok úgy vélték, hogy szívesen veszik a művelődési szakemberek értékelését, tanácsait, de látogatásukat ne nevezzék szakfelügyeletnek. Így a tapasztalataikat nem szakfelügyeleti jelentésben összegezték, hanem egy feljegyzésben, melyből idézzünk befejezésül egy bekezdésnyit:

"A társaság eddigi, rövid története azt mutatja, hogy a tagság a közelmúlt közművelődési gyakorlatának tapasztalatait máról holnapra elfelejteni nem tudja. Most elevenítetik fel azt a fajta egyesületi szemléletet, amely az önkéntes társulások lényege, amelyben a társadalmi és egyéni igény, érdek találkozik, s amelyben az önállóságnak találkoznia kell a személyes felelősséggel és aktivitással. (Ennek gyakorlata az elmúlt évtizedek alatt erőteljesen visszaszorult.) Nem elegendő csupán azt tudni, hogy a mienk, hanem ebben meg kell találni kinek-kinek a maga szerepét. Magunknak csináljuk – magunk. Nyilvánvaló, hogy a közös gondolkodás efelé irányul, hiszen csak így kerülhet sor változatosabb, testreszabottabb helyi közművelődésre, amelyet a vállalt célkitűzés megfogalmazott."

Jászberényi motívumok

Jászberény alig több, mint 30 ezer lakosú alföldi város. A mezővárosokra jellemző kiöblösödő piactér szomszédságában épült a hatvanas-hetvenes években a Nádor utcai lakótelep. A lakótelep elnevezés túlzás ugyan, hiszen az öt háztömbben mindössze 164 család él, de a helyiek lakótelepnek neveznek minden emeletes lakóház-együttest. A telep fekvése nagyon jó, mert a centrumban lévő boltok, hivatalok, a mozi, a könyvtár, a művelődési ház körülbelül 5–10 perces sétával elérhetőek. Ez a lakótelep tehát nem elszigetelt "alvóváros", hanem a centrum szerves része.

A telep a két helyi gyár és a városi tanács beruházásaként épült, ami meg is határozta az először beköltözők összetételét: főleg káderek, műszaki szakemberek, tisztségviselők, osztályvezetők köréből kerültek ki. Mára nem ritka az a lakás, ahol kétszer-háromszor cserélődtek a lakók. Egyre több a szociálisan rászoruló bérlő, jelenleg az itt lakók többsége már csak közepes egzisztenciával rendelkezik. Akik elmentek, vagy kertes családi házba, vagy magasabb komfortfokozatú lakásba költöztek. A lakók kicserélődésével párhuzamosan egyre inkább csökkent a telep presztízse, talán ennek is tulajdonítható, hogy igazi lakóhelyi közösség nem alakult ki. Gyakori jelenség, hogy az egy lépcsőházban lakók sem köszönnek egymásnak, ami pedig vidéki viszonylatban igen elgondolkoztató.

A mélyebb emberi kapcsolatok hiányán, az elidegenedés következményein próbált segíteni a Jászberényi Lakótársak Közművelődési Egyesülete.

1982 tavaszán került Bíró János, fiatal népművelő kezébe az Országos Közművelődési Tanács pályázati felhívása, melyet lakótelepi közművelődés fejlesztésére írtak ki. Pályázni egyesület alapítására is lehetett, ez adta az ötletet, hogy egyesületet alapítsanak. A szervezés engedélyezése után a lakótelepen élő valamennyi család levelesládájába bedobtak egy stencilezett felhívást az egyesület alapításának szándékáról, a pályázati felhívásról és az első megbeszélés időpontjáról. Ezen az összejevetelen csak hatan vettek részt, velük és a jogással elkészítették a pályázatot és az alapszabály tervezetét. Az egyesület alapszabályát már huszonheten fogadták el. Idézet az alapszabályból:

"Célja: segítse a lakótelepen élő embereket abban, hogy közös dolgainknak otthont teremtsenek, olyan ellátó, szolgáltató központot működtessen, amely a lakótelepen élők igényeihez közelítő közösségi, művelődési, szórakozási alkalmak lebonyolítását végzi.

Tevékenysége

A) A lakótelepen élők tájékoztatása a kulturális, sport, közhasznú vásárlási lehetőségekről (vitrin, plakát, szórólap, hangosítás, személyes beszélgetés formájában).

B) Községi közművelődési alkalmak szervezése, pl. kirándulás, szabadtéri koncert, játékdélután, tanfolyam, előadás, beszélgetés, tanulókör, családi rendezvények, stb.

C) Szolgáltatás, így: pótmamaszolgálat, eszköz kölcsönzés, filmvetítés, jegy-árusítás más intézmények rendezvényeire, adok-veszek iroda működtetése."

Az alapszabály-tervezetet a közgyűlés elfogadta, és a hatóság ennek alapján bejegyezte az egyesületet.

"Az egyesület megalakításában és az első időszak nekibuzdulásaiban az motivált – vallotta Bíró János –, hogy az előző munkahelyemen kevés sikerélményhez jutottam. A városi művelődési központban csak egy részterület tartozott hozzám, és az eredményeim sem ismerték el. Ezzel magyarázható az a kitartó, szívós munka, melyre képes voltam az egyesület alapítása idején, és a közösségi helyiségek megszerzésének kálváriája során. Azóta egy üzemi művelődési ház vezetője vagyok, ahol kiélhetem képességeimet. Most már csak az időkorlát miatt nem tudok egész emberként részt venni a lakóterületi közművelődési tevékenységben. Az egyesületet ötfős vezetőség irányítja, de a vezetésben kevésbé, mint inkább a végrehajtásban számíthatok nyolc-tíz aktív tag közreműködésére. Évek óta azt szeretném, hogyha az egyesületi tagok egyre nagyobb számban éreznék sajátjuknak a közösségi tevékenységet, úgyis mint kezdeményezők és házigazdák."

Az évek során visszatérő rendezvényük a majális, melyet általában május végén rendeznek. Az első alkalommal főleg a gyerekek találhattak vonzó programokat: aszfaltrajversenyt, bábjátékot, mesefilmvetítést, diszkót rendeztek a számukra. Volt ezenkívül asztalitenisz-bajnokság és kispályás foci is, este pedig szalonasütés és ismerkedési est.

1982. júniusában halászlé vacsorát rendeztek, amit az egyik tag főzött bográcsban – nyolcvan fő számára! A későbbiek során ezek a főzési-étkezési alkalmak bizonyultak a legvonzóbbnak, a majálisoknál szinte állandó programmá vált, de főztek szilveszterkor és más alkalmakkor is. De újabb ötletek is születtek: 1983-ban horgászversenyt és ulti-bajnokságot hirdettek, reggel zenés ébresztőt tartottak, este filmet vetítettek. 1984-ben rexbajnokság, céllövőverseny és palacsintasütő-vetélkedő szerepelt újdonságként. A következő években számítógépes játékbemutatót, háziasszonyok vetélkedőjét szerveztek.

A közös nagy akciók közé tartozik az autóbuszos kirándulások szervezése, valamint a tagok névnapjainak közös megünneplése a klubban.

A megismert tények alapján megállapítható, hogy az egyesület elsősorban a férfiak érdeklődésének megfelelően alakította működési feltételeit. A bar-kácsműhely, a kondicionálóterem, a sporteszközök, a rehasztal, a férfi névnap-i rendezvények egyértelműen arra utalnak, hogy az ő elképzeléseik érvényesül-nek. Ezen belül kitűnik, hogy a régebben itt lakók az egyesületben is elsőbb-séget élveznek, míg az újabbak kevésbé jutnak szóhoz. A férfiak előnyösebb helyzetének többféle oka lehet: viszonylag több a szabad idejük, a társaséletük mindmáig jobban elfogadott, a közvélemény jobban tolerálja, ha klubba, kon-dicionálóterembe járnak, esetenként alkoholizálnak, mintha ugyanezt az asszo-nyok tennék. Másrészt az egyik interjúalany elmondta, hogy szerinté ahol a feleségek megjelennek, ott mindjárt jobban kiütöknének a különbségek, megosz-lanak a vélemények a különböző beosztásból, végzettségéből eredően – és ezek zavarják az oldottabb együttlétet.

A férfiakon túl a gyerekek élvezik leginkább az egyesület előnyeit. A ren-dezvények, kirándulások leghálásabb résztvevői, de ők használják leginkább a kondicionálótermet és a sporteszközöket is. A szülők még örülnek is neki, ha mindezt nem a lakásban teszik, ha nem otthon "rendetlenkednek".

Hogyan viszonyulnak mindehhez a nők? Annak ellenére, hogy a rendezvé-nyeken kisebb arányban vesznek részt, mint a férjek, azt tapasztaltuk, hogy nagyon is számon tartják, a háttérből igenis figyelik az ott folyó tevékenységet. Az egyesület vezetői kísérleteztek bevonní a nőket is az akciókba: kondicioná-ló tornát hirdettek a számukra, háziasszonyok vetélkedőjét hirdettek, de ezek a próbálkozások a részvétlenség miatt sorra megghiúsultak. Az egyik feleség ja-vasolta, hogy vegyenek szőnyegtisztító gépet, amit kölcsönözni lehetne, de el-vetették az ötletet, mondván, hogy túlságosan nagy beruházás lenne, és nem is biztos, hogy kellően ki tudnák használni. A döntés meghozatalánál valószínű-leg az is közrejátszott, hogy a javaslat elvetői férfiak voltak!

Újpalotaiak Baráti Köre

A sok részmegállapítás után úgy gondoljuk, hogy nem árt egészében megvizsgálni egy egyesületet a megalakulástól egészen napjainkig. Azért esett a választásunk az Újpalotaiak Baráti Körére (ÚBK), mert ennek az egyesületnek a megalakulása meglehetősen viharos volt, többször foglalkozott vele a sajtó, dokumentumfilm is készült róluk, – ugyanakkor nem minden tanulság nélküli az azóta eltelt idő sem. Véleményünk szerint az Újpalotán szerzett tapasztalataink túlmutatnak ezen a lakótelepen, és általánosabb érvényességük is van.

Az egyesület majd tízéves történetét részben azoknak az interjúknak és személyes benyomásoknak a segítségével dolgozzuk fel, amelyeket közvetlenül mi folytattunk, részben pedig felhasználjuk a róluk megjelent publikációkat is.

Először Péterfi Ferenc, az egyesület jelenlegi elnöke, népművelő emlékszik vissza:

"Én akkoriban itt dolgoztam a Szabadidő Központban, és itt ismertünk egy csomó embert, akik agilisabbak voltak az átlagnál. Újpalotán egyébként, meg az ilyen nagyvárosi környezetben az ember könnyen elveszíti az agilitását, a kezdeményezőkézségét, mert nagyon áttekinthetetlennek, nagyon mozdíthatatlannak tűnik az a tömeg, amelyik körülveszi az embert – és ha valaki mégis agilisabbnak tűnik, az feltűnő. Mi a legkülönbözőbb tevékenységek kapcsán ismertük meg az embereket, akik nem ismerték egymást. A beszélgetések során kiderült, hogy ezeknek az embereknek azonkívül, hogy mozgáskényszerük és törlesztési vágyuk van, még szeretnének valamilyen kötődést is kialakítani a lakótelephez.

Egy alkalommal aztán összehívtuk ezeket a pasikat, és bemutattuk őket egymásnak. Mindenki elmondta ilyen iskolás módon, hogy kicsoda, meg hogy mi érdekli. És baromi érdekes volt, amikor felismerték, hogy nem egyedül vannak a hóbortjaikkal, hogy nem "kakukktojások", hanem más is van, aki ugyanazt csinálja, vagy ugyanaz érdekli. Kaptak egy megerősítést, hogy ha nincsenek egyedül, akkor talán mégsem olyan hülyék, mint ahogy korábban a környezetük el akarta velük azt hitetni. Amikor kiderült, hogy többen vannak, akik a környezetükben már csináltak valamit, akkor felmerült, hogy együtt is lehetne csinálni valamit. És akkor mi felvetettük, hogy az ilyen közös cselekvésre az egyesület megfelelő forma lehetne. És akkor ez ügyben elkezdődött egy ilyen együttgondolkodás. Ez tartott vagy fél évig, és akkor meghirdettük az alakuló ülést, amiből nagy botrány lett.

Az alakuló gyűlésre a kerület parádés képviselőt vonultatott fel. Senki sem a párt nevében jött, de mindenki tudta, hogy a párt irányítja a háttérből a dolgokat. Ott volt az országgyűlési képviselő, a két tanácselnök-helyettes, az összes újpalotai iskolaigazgató, az összes újpalotai párttitkár, a népfrontkörze-

tek aktivistái... Ez így egyébként egy nagyon mozgásképtelen apparátus, amit csak egy jó ügy elsöprésére lehetett mozgósítani. Ez az apparátus csak egyetlen dolgot tudott: eltiporni..."

Hogyan zajlott le ez az alakuló ülés? Idézzük fel néhány részletét Nógrádi Gábornak a Valóság című folyóirat 1984. 1. számában megjelent "Törvény és valóság" című írása segítségével:

"Szerző II.: Nem ígérhetem, hogy minden bejövő ötletet felolvasok, csak hogy körülbelül lássuk, milyen irányba szándékozunk vinni az egyesületet. Környezetfejlesztő, -szépítő, -fenntartó munka; a kiserdőből parkerdő kialakítása, pihenő, sportoló, játszó, kulturális céllal... A lakótelep játszóterein ivókutak készítése, hogy ne kelljen a gyerekeknek flaskában vinni a vizet... A vásárcsarnok mögötti piactér átalakítása sok célú, fedett területté szabadtéri előadások, fórumok szervezésére... Fafaragó táborban játszótéri tárgyak készítése, a Hazafias Népfronttal együtt virágosítási hét szervezése, rendszeres környezetvédelmi ügyelet szervezése, a lakótelepi környezet visszasságairól készült fényképek kiállítása, szabadtéri szoborkiállítások szervezése, mindenki karácsonyfája fölállítása... Öregek gondozása, gyermekfelügyelet megszervezése, egyesületi újság kiadása..."

(...)

HNF titkára: Én ugyan nem kaptam meghívót erre a tanácskozásra, nem is vagyok újpalotai, mégis indíttatva érzem magam arra vonatkozólag, hogy eljőjsek, és kifejtsem a véleményemet. A lakóhelypártoló egyesület létrehozásának szándékával kapcsolatban az a véleményem, hogy minden jogi alap megvan arra, hogy létrejőjjön ez az egyesület. Célkitűzései elfogadhatók és pártolásra méltók. Mégis mi a gondom? Olyan célok vannak megfogalmazva, amelyekért a képviselői szervek, a kerület társadalmi-politikai szervezetei évek, sőt évtizedek óta tevékenykednek, és nem is eredménytelenül. Példaként hadd említsem meg csak a kerületi népfrontmozgalom néhány feladatkörét. Szervezzük a társadalmi munkaakciókat, a fásítási akcióban minden évben tavasszal-ősszel részt veszünk. A virágosítási akcióban szintén. Szerveztük az anyanyelvünk védelmében a próza- és versmondó vetélkedőket. (...) Másokkal együttműködve igenis felkutattuk a lakótelepen a magatehetetlen és mozgásképtelen időseket, akik társadalmi segítségre szorulnak. (...) A környezetvédelemért körzetenként szerveztük a környezetvédelmi őrseget. (...) Ilyen széles körű tevékenység után az merül fel bennem, hogy miért válik szükségessé kerületünkben egy másik olyan egyesület létrehozása, amely lényegében ugyanazokért a célokért akar küzdeni. Holott minden lehetőség megvan a Népfront keretei között a lokálpatrióták számára. Miért akarnak párhuzamosan mellettünk, amikor velünk együtt tudnának csinálni? (*Nagy taps előlől.*)

(...)

Szerző III.: Újpalotán lakom, és én is részt veszek ennek az egyesületnek a szervezésében. Csak azért beszélek most, mert már három ellendrukker-szerű hozzászólás hangzott el, és szeretnék rájuk reagálni. (*Közbeszólás: Ezek*

tények! Itt nincs ellendrukker!) Az első hozzászóló dicsérte magukat, hogy elintézték egy csomó olyan dolgot, amit itt csak tervezünk, és nagyon kevés hely van Újpalotán, amelyik olyan szép és rendezett, mint az övék. Hát akkor kész, azért vagyunk itt, hogy még több ilyen hely legyen. A második felszólaló pedig azt mondta, hogy miért kell egy új szervezet? Itt van a Hazafias Népfront, az csinálja ezeket a dolgokat. Ez eszembe juttatta, hogy nemrégiben alakult egy városvédő egyesület, ami országos mozgalom lett. Pedig van Műemléki Felügyelőség meg Hazafias Népfront minden helységben. De ezek mellett még elfért ez az egyesület is. Szóval olyan sértődöttséget érzek itt, mintha konkurencia ütné fel a fejét, és akkor maguk egyből lecsapnak rá. Hát ez nem konkurencia, örüljenek, hogy minél többen szeretnének aktívan dolgozni. (Zajongás.) Nagyon imponáló volt a felsorolás, amit hallottunk, de engem például még soha senki sem keresett meg, vagy nem talált meg sem társadalmi munkaakcióval, sem lapátolással. (Erős zajongás.) És nagyon kevesen vannak olyanok, mint maguk, hogy meg tudják szervezni maguknak, és megcsinálják, amit kell. Azért van ez az egyesület, hogy felrázza ezt a sok embert, aki csak úgy morog magában, meg a feleségének, meg a barátjának, hogy próbáljon valamiféle akciókat szervezni. A harmadik felszólaló azt mondta, hogy beruházás kell hozzá. Hát természetesen nem holnapután szeretnénk a vízvezetéknek, vagy a WC-nek az árkait kiásni, amiért egyébként tíz éve könyörögnek az emberek a tanácstagi beszámolókon. (...) Ami pedig az öregeket illeti: ha minden öreget gondolnak a lakótelepen, akkor itt van a Kánaán, meg lehet állni. De talán még sincs így, mert alakulnak ilyen humán gazdasági munkaközösségek, és a kormány szorgalmazza ezek alakulását. Tehát olyan területen igyekeznek az emberek aktivitását kiváltani, ahol ugyan megvolt eddig is, csak nem kellő mértékben és nem elég hatékonyan. Hát ahelyett, hogy örülnének, hogy gomba módon nőnek fel ezek az egyesületek, már rögtön az elsőnél azt mondják, hogy minek? Én azt kérdelem, hogy miért csak ez az egy, miért nem ötven, száz, kétszáz? Köszönöm szépen. (Taps.) (...)"

Talán ennyi is elég az alakuló gyűlés hangulatának a felidézéséhez. Még hosszú ideig beszéltek a hozzászólók, nagyjából hasonló hangnemben. Szót kért a kerületi tanács szociálpolitikai csoportjának a vezetője, a kerületi népfronttitkár, a kerületi sportegyesület vezetője, a kerületi tanács elnökhelyettese, a kerület országgyűlési képviselője, több népfrontaktivista, valamennyien azt sugallták hozzászólásukkal, hogy itt a már működő szervezeteknek támadt konkurenciája, amit legjobb már a csírájában elfojtani. Ha valaki az egyesület mellett kezdett érvelni, akkor azt egyszerűen lehurrogták, kifütyülték, míg a hivatal képviselőinek felszólalásait többnyire dörgő tapsal jutalmazták. Tíz óra körül már kezdett felborulni a rend, spontán szavalókórusok alakultak, amelyek a terem azonnali bezárását indítványozták, illetve szavazás elrendelését arról, hogy nem kell egyesület.

– Aki nem akarja az egyesületet, ne szavazzon, hanem nyugodtan menjen haza! – indítványozta az egyik szervező.

– Hogyisne! – mondta az egyik "vattaember" erre. – Menjünk haza, ezek meg közben a hátunk mögött megalakítják a Szolidaritást?!

Végül is megtörtént a szavazás, melynek során a többség elvetette az egyesület megalakítását, de létrehozott egy tizenhárom tagú előkészítő bizottságot, amelyik hatósági engedéllyel és segítséggel tanulmányozhatja az egyesület megalakításának lehetőségét.

"Elvileg lehetett volna azt mondani, hogy aki nem akarja megalapítani az egyesületet, az menjen át a másik terembe – folytatta Péterfi Ferenc –, de ebben a szituációban ezt nem mertük megcsinálni. Már addig is nagy botránykórnek számított ez a dolog, a hangulatra jellemző volt, hogy a folyosón és az előcsarnokban komoly lökdösődés volt, tehát majdnem a fizikai tettlegességig fajult a dolog.

Ehhez képest egy év és két hónapra rá alakultunk meg. A sajtóban megjelent írások, nyilatkozatok alapján a helyi hatalom kompromittálta magát, ennélfogva aki diktálta a sameszoknak, hogy miként viselkedjenek, az szájoncsapta őket. Tehát megfeddték a helyi hatalmat, hogy nem kellett volna ilyen bárdolatlan módon eljárni az egyesület megalakulásakor. A kompromisszum egyik oldala az volt, hogy ők egy kicsit szelídebbé váltak, a másik oldala mi voltunk, akik egy kicsit megnyirbáltuk az eredeti tervet, és próbáltunk elfogadhatónak tűnni. Végig volt bennünk egyfajta "csak azért is". Tehát a derekunkat nem adtuk be, de megkerestük a tervezett programban, hogy mi az, ami túl hegyes, és amit le tudunk adni úgy, hogy még vállalni tudjuk saját magunkat. Igazából egy szűkebben vett kulturális, közművelődési programot fogalmaztunk meg, azzal a hátsó szándékkal, hogy a közművelődés szó eléggé tágítható ahhoz, hogy abba a közelet, meg mindenféle belefér, de a nyilvánvaló szociális, meg környezetvédelmi tevékenységek nem kerültek be a programba.

A probléma egyik legfőbb része a politikai félelem volt, de volt egy olyan része is, hogy a szakintézmények úgy érezték, hogy az ő vizeikre evezünk. Mit akarunk mi, laikusok övelük szemben, akik ezeknek a dolgoknak a szakemberei? Ők végzik a dolgukat, csak tán nem azt akarjuk mondani, hogy nem jól végzik? Mi azt gondoltuk, hogy az ilyen laikus összefogás tágíthatja a cselekvésüket. De ha engedélyezték volna, nagyon ráfaragtunk volna, mert nem volt akkora erő ebben a csoportban, mint amekkora vállalás volt. Semmi baj nem lett volna egyébként, mert az akkor vállalt száz százaléknak olyan harminc-negyven százalékát csináltuk volna, és a többi automatikusan lehullott volna. Így, hogy ezt le kellett faragni, így erősödtünk, mert az ezután deklarált programot tényleg teljesíteni tudtuk.

Közben többször találkoztunk a helyi vezetéssel, de érdemi együttműködés nem nagyon alakult ki. Kerestük azokat a pontokat, amiket egyformán tudnánk értelmezni, de mindig kiderült, hogy mégis másként értelmezzük. És ak-

kor ilyen egymás mellett élés volt, hogy ők nem nagyon gáncsoltak bennünket, mi meg nem nagyon véres szájjal dumáltunk ellenük – de azért mindig mind a két fél deklarálta, hogy alapvető fenntartásai vannak a másikkal szemben...”

Gereben Ferenc, az egyesület alapító tagja így beszél egyéni motivációról, a kezdeti időkről:

”Én úgy kerültem közéjük, hogy a szabadidőközpontban két, vagy három korábbi hallgatóm is dolgozott. Aztán volt egy újságíró, Varsányi Gyula, aki közművelődési vizeken evezett, és akivel kapcsolatban voltam. Ők voltak az elindítói. És mivel mind a két vonal ismert engem, szóltak. Ezek a gyerekek egészen magától értetődően vártak maguk közé, mert mindig azt mondogattam nekik, hogy ne higgyenek a nagy társadalmi népboldogításban, mert akkor nagyon csalatkoznak. Viszont higgyenek a tartalmas kisközösségekben. És ők erre emlékeztek, és szavamon fogtak.

Elégé logikus volt tehát, hogy szóljanak nekem. Amikor szóltak, bevalom, én azt hittem, hogy egy lakóhelyi Szolidaritás-kört kell csinálni. Aztán kiderült, hogy másról van szó. Van bennem bizonyos félelem a közszerepléstől, úgyhogy le kellett küzdenem a gátlásaimat, amiket a poszt-sztálinista társadalmak beleneveltek az emberbe. Úgyhogy ha nem szégyelltem volna magam az egykori tanítványaim előtt, akkor lehet, hogy nem állok be a csapatba. Tehát mondhatni, hogy becsületből lettem egyesületi szervező.

Ebben a kezdő csapatban végig benne voltam. Tíz embernek kell aláírni, hogy egyesületet lehessen szervezni. Én a tíz aláíróban benne voltam. Havonta egyszer-kétszer összejöttünk a szabadidőközpontban, és megbeszéltük, hogy mit kellene csinálni. Mondhatni, hogy az ember átmegy egy tudatosodási folyamaton. Ezt nemcsak magamra nézve tartom érvényesnek, hanem az állampolgári tudat kialakulását megfigyelhettem másokon is. Csak azért sem hagytuk magunkat a fű alá gyűrni, mert megaláazónak éreztük, hogy nem hagynak bennünket megalakulni! Később meg jól éreztük magunkat ebben a független társadalmi szerepben. Rájöttünk arra, hogy nem parancsolgathatnak nekünk mint egyesületi tagoknak úgy, mint általában. Tehát a kerületi tanács a maga művelődéspolitikáját az egyesületünkre csak egészen szélsőséges esetekben tudta ráerőszakolni.

Meghívtunk például egy katolikus papot, aki korábban amatőr színjász volt. Tudni kell hozzá, hogy a pártházban béreltünk egy helyiséget, ott működünk. A pártbizottság kijelentette, hogy a pártházban egyházi személlyel nem beszélgethetünk! És akkor kerestünk egy lakóklubot, és oda átvonultunk. A rendezvényünket nem lehetett betiltani. Nem volt a tanács úr mirajtunk, legfeljebb csak piszkálódhatott. Ezek mind öntudatot adtak az embereknek, és az üllön pörölycsapások alatt kovácsolódott ez az öntudat. Ez a kapcsolat egyre inkább barátsággá is fejlődött az egyesületi tagok között. Általában közéleti szereplésű emberekből és szellemi foglalkozásúakból állt össze a csapat. Kezdetben egy harci terep volt, ahová az ember arénába szállt, aztán egyre inkább átváltozott a demokrácia iskolájává, amikor már nem azt néztük, hogy ki tá-

mad meg, hogyan fúrnak meg, vagy hogy milyen fúrót kapunk – mert rengeteg ilyenben volt részünk. Hanem már jobban tudtunk koncentrálni egymásra. És akkor lényegében azt volt öröm nézni, ahogyan lassacskán csiszolódott egymáshoz a társaság. Ami nem azt jelenti, hogy mindenki egy véleményen lenne, nem is ez a cél! Megtanultuk a többféle nézetet kulturáltabban kifejezni. Voltak közöttünk nagyon is elkötelezett MSZMP-tagok, voltak kifejezetten vallásos emberek, és a budapesti ellenzéki csoportokhoz tartozók is. Amíg ezek az elkötelezettségek egymás mellett szólaltak meg, kulturált vita formájában, addig jólesett az ember szívének, amikor azt látta, hogy a különféle gondolkozású emberek milyen békességben élhetnek egymással.

Ráérezünk az ízére, beigazolódott a teória: a kiscsoportos művelődés formái a hatékonyak. Ezek egy idő után valósággá váltak. Nem szabad elfelejteni, hogy ez egy lakótelep, amelyik iszonyúan sívár. Csak a mi házunkban százhatvan lakás van, ha beszorozzuk hárommal: csak a mi házunk kitesz egy kis falut. Elkezdtem szólni a házban megismert embereknek, annak az öt családnak, akikkel névnapozni is összejártunk. Ők mind be is kerültek az egyesületbe.

Tehát ebben a kőszívatagban mi csodálatos kulturális életet éltünk. Nehéz lenne felsorolni, hogy az eltelt évek alatt ki mindenki járt nálunk – Ferge Zsuzsától kezdve Balczóig, Pozsgaytól Makovecz Imréig. Liska Tibor például sehová nem volt hajlandó elmenni, de hozzánk szívesen eljött... Egy fantasztikusan elit értelmiségi gárda vonult itt fel, a város szélén, a sívár lakónegyedben..."

Folytatódjék a krónika ismét Péterfi Ferenc visszaemlékezéseivel:

"A legfőbb tevékenységünk a Társalgó volt. Kipróbálódott a többi tevékenység is, de kiderült, hogy ez az a forma, amiben profik vagyunk, és az egyéb tevékenységek perifériálisakká váltak. Például az öregeknek való könyvhordás a mai napig megy, de csak néhány embernek. Valamint az is kiderült, hogy a harminc-negyvenes taglétszám nem fog százas, vagy több százas létszámmá fejlődni, hanem mindig negyven és ötven fő között marad. Az is kiderült, hogy nemcsak magunknak szervezünk, hanem van a lakótelepen száz-százötven ember, akik alkalmanként eljönnek, meghallgatják az előadást, megeszik a zsíroskenyeret, aztán hazamennek.

Nem akarom felnagyítani az egyesület jelentőségét, de én mindenképpen eredményként értékelem, hogy ezen a kapcsolatszegény lakótelepen ismerőssel találkozni a buszmegállóban, már az magában élményt jelent! Vagy úgy elmenni a telepen ötszáz métert, hogy közben öt különböző emberrel találkozom! Van persze, akinek ez nem annyira fontos, de talán akik összejárunk, azoknak a nagyobbik felében van ilyesmi is, hogy ne csak a szülői értekezleten találkozzunk másokkal, hanem legyen valami, ami összeköt bennünket.

Eredetileg ez jó balhé volt, hogy valaki ellen össze lehetett fogni. Ez nagyon sokat számított az egyesület szerveződésében. Nem is hiszem, hogy tudja

a hatalom, hogy milyen jót tett az egyesületnek azzal, hogy alkalmat kínált arra, hogy összefogjunk ellene! Megvolt ennek a romantikája, aminek most már vége..."

"Balhék" azért még a későbbi időkben is voltak szép számmal. Az egyik nevezetes összetűzés már 1988-ra esett, arra az időre, amikor már ugyancsak új szelek kezdtek fújni. Történt pedig, hogy a Társalgóba meghívták vendégként Király Zoltán országgyűlési képviselőt. Elsősorban az érdekelte az újpálotaiakat, hogy milyen lehetőségek nyílnak a népképviselői demokrácia erősítésére, az Országgyűlés szerepkörének bővítésére. Nem szokásos képviselői beszámolót akartak hallani, mégis úgy gondolták, hogy elhívják a két újpálotai választókerület képviselőjét, dr. Géczy Istvánt és Horváth Lászlót is.

A kitűzött időpontra – a zsúfolásig megtelt teremben – azonban csak a két újpálotai képviselő jelent meg további három budapesti képviselő társaságában! Király Zoltán helyett csak egy levél érkezett, amelyben a következők álltak:

"Kedves Újpálotai Barátaim!

Miután ismételten tisztelettel megköszönöm a meghívást, tájékoztatni szeretném Önöket arról, hogy a mostani ülésszakon megkeresett dr. Géczy István, az Önök egyik képviselője.

Kissé körülményesen ugyan, de tudtomra adta: etikátlan lenne részemről megjelenni ezen az összejövetelen. Én ugyan kifejtettem véleményem, hogy éppen azt tartanám etikus magatartásnak, ha velük, helyi képviselőkkel együtt veszek részt egy ilyen találkozón. Úgy érzem, nem sikerült erről meggyőződnöm.

Az elmúlt hónap során több, mint 30 ilyen meghívásnak tettem eleget, s mindig ügyeltem arra, hogy ha más városokban találkoztam az állampolgárokkal, a helyi képviselő is jelen legyen. Itt is igyekeztem ezt betartani – ennek ellenére etikátlanságot vetettek a szememre.

Miután ez egyáltalán felmerült, tisztelettel kérem, fogadják el, hogy legnagyobb sajnálatomra nem jelenhetek meg ezen a találkozón.

Őszinte tisztelettel üdvözlöm Önöket!

*Király Zoltán
országgyűlési képviselő"*

Az újpálotai társaságot azonban nem olyan fából faragták, hogy egykönnyen letegyenek a tervükről, másodszor is meghívták Király Zoltánt, sőt azt is megbeszélték, hogy dr. Tallóssy Frigyes, jogász képviselőtársát is elhívják a találkozóra.

A különbség az előző esethez képest az volt, hogy most már a tervezett dátum előtt jóval megérkezett a kedvezőtlen válasz:

"Január végén – bizottsági ülésen – találkoztam Tallóssy Frigyesse, aki arról tájékoztattott: közkézen forog egy meghívó, amelyen mindkettőnk neve szerepel, s őt erről senki nem tájékoztatta, senki fel nem kérte.

Ezért ő nem vesz részt a találkozón.

Ez az újabb fordulat, s Tallóssy Frigyes reagálása engem is meggondolásra késztetett, sőt arra, hogy tisztelettel kérjem Önöket: tekintsenek el az én meghívásomtól. Félreértés ne essék, nem a találkozás, az eszmecsere esik nehezemre, hiszen 1987. szeptember végétől 1988. február 4-ig 56 ilyen találkozón vettem részt, s a közös gondolkodásunkban részt vevők száma meghaladja az ötezret. Az úpalotai az egyetlen, amelyikből »ügy« lett, immáron másodszor. S tudom, komoly ellenerők mozdulnak meg velem szemben is, bőszen kutatva, hogyan tudnának lejártni. Itt sem, ezúton sem szeretnék tehát alkalmat teremteni számukra. Mélységes sajnálattal jelentem hát be: megtisztelő meghívásukat nem fogadhatom el.

Tisztában vagyok persze azzal, hogy a fent leírtak nem igazán érvek, tehát nem is várom, hogy Önök elfogadják. Csupán a megértésükben reménykedem, amelyért ezúton is őszinte köszönetet mondok mindannyiuknak.

Király Zoltán

Ui.: (Persze, ha úgy adódna, hogy a Baráti Kör szegedi kirándulásra szánja el magát, pl. a Szabadtéri Játékok valamely előadásának megtekintésére – nos, itt, Szegeden senki sem vonhatja kétségbe egy helyi képviselővel való találkozás jog- és etikus voltát.)"

Végül idézzünk abból a levélből, amelyet az ÜBK küldött válaszként Király Zoltánnak:

"...Megértjük, hogy Önnek kellemetlen meghívásunk »üggé« válása; ugyanakkor sajnálattal állapítjuk meg, hogy a bajkeverők elérték céljukat: egyesületünket végül is sikerült megfosztaniuk egy Önnel végigbeszélgetett, izgalmas estétől. (Egy adalék a nem a mi megbízásunkból működő »közvetítő« tevékenységéhez: dr. Tallóssy Frigyes, akinek megbántottságáról Ön is említést tesz, egyesületünk 2. féléves munkatervére tett írásos javaslatban – tehát nem meghívóban – találkozhatott az ő és az Ön nevével, s ezt a javaslatot – januári közgyűlésünk egyik anyagaként – csak az egyesületi tagoknak küldtük meg. Ezt a tényt magával Tallóssy Frigyesse is megpróbáltuk tisztázni.)

Úgy véljük, hogy egyesületünk végig korrektén járt el ebben az ügyben, és ártatlanul sodródtunk – Önnel együtt – ebbe a méltatlan helyzetbe. Állampolgári és egyesületi jogaink megsértését látjuk találkozásunk meghíúsulásában, s ezt nem kívánjuk szó nélkül hagyni: írásos panaszunkat a tényállás ismertetésével eljuttatjuk az Országgyűlés elnökéhez, valamint a Hazafias Népfront főtítkárához..."

Hogyan látta az egyesület megalakulását és későbbi működését az egyik "fűró", Kiss Lászlóné, aki egy nyugdíjas pártkörzet titkára volt, és pártfeladatként kapta az egyesületbe való beépülést? Bodor Péter: "Cseppben a tenger" című összeállítása alapján idézünk a szavaiból:

"Korábban az volt a politikai feladatunk, hogy mindenről, ami a lakótelepen történik, tudjunk, hiszen csak így vállalhatjuk érte a felelősséget. Ez annak analógiájára volt így, ahogyan az országban is mindenért a párt volt a felelős.

Ennek aztán, ugye, meg is lett a következménye.

Persze nehéz volt ennek a követelménynek eleget tenni, hogy csináljuk, hívjuk be minden alkalommal Varsányi Gyulát, és számoltassuk be, ez nem megy. Inkább, mivel szimpatikus volt nekem az egyesület ötlete messziről, gondoltam, belépek, és megnézem közelről, mit csinálnak? Hát ha valami jó is kiszülhet belőle! Nem volt ez klasszikus értelemben vett ellenőrzés, inkább kíváncsiság, meg szeretek tisztában lenni a dolgokkal. Na, most így ragadtam ott, mert megragadott és megfogott, amit ott láttam, tapasztaltam, és a kételkedő párttagoknak is mondtam, hogy jöjjenek el, győződjenek meg ők is arról, amiről csak kívülről alkotnak véleményt, vegyenek részt a munkában.

(...)

A gyanakvás végig megvolt egyes vezetőkben az egyesület iránt, élénken élt az odaszervezett közönségben is az alakuló gyűlésen elhangzott sok irreális elképzelés, és az, hogy a kerületi szervezetek alkalmatlanságát ott kimondták egyesek, és a megalakítandó egyesületre akarták bízni az összes szerv, hivatal dolgát. Ezzel egyrészt kinevették magukat, másrészt magukra haragították azokat is, akik látták a jó szándékot ezekben az irreális felvetésekben.

Az oda szervezett öreg párttagok az eligazítás ellenére is gyanútlanok voltak, csak a helyi szerveket becsmélró hozzászólások és a túlzott vállalások fordították szembe őket az egyesület alakítóival, fokozatosan váltak ellenségekké. Ez tehát megerősítette bennük az eligazítás helyességét, legfeljebb a politikai ellenségesség marad ezek után is bizonyíthatatlan.

(...)

...Eszembe jut, hogy az sem tetszhetett a tanácsi és pártvezetésnek, hogy az egyesület örökös sajtókampányokat provokált, és megmondom őszintén, kezdetben én is fel voltam háborodva ezen, mert minden ilyen sajtóháborúnak megvan az az elengedhetetlen következménye, hogy egyoldalúan informál. Voltak olyan cikkek, amelyek nyíltan nem voltak objektívek, de olyanok is, amelyek látszólag objektívek voltak, de ezek voltak a legveszélyesebbek, mert szó szerint közölte pl. a Valóság az alakuló ülés egyes részeit, de úgy, hogy még az izguló, és egyébként sem gyakorlott szónokok suta fogalmazásait is szó szerint közölte, (sic!) jelzéssel, lejártni próbálva ezzel is a nyilatkozót. Pedig ezek az emberek egyszerű, félrevezetett és eszközként felhasznált emberek voltak, nem érdemelték meg, hogy lejárassák őket, igaz, a nevüket nem említették.

Ha sorozatban olvasnak ilyen cikkeket, még azok is feldühödnek, akik eredetileg rokonszenveztek volna az egyesülettel. Sokkal helyesebbnek tartot-tam volna, ha felvilágosító munkával, nyugodt, higgadt érveléssel próbálkoznak az egyesület vezetői. Így többre jutottak volna, mint az agresszív sajtókampány-nyal. Ezt azért mondom, mert tapasztaltam, hogy a párttagjaink a legsokko-lóbb, a legújszerűbb helyzetet, tényt, felfogást is elfogadják, ha szépen, nyugodtan elmagyarázzák nekik.

Bár kérdés, hogy ezek az öregek, idegen, nem pártból jött embernek mennyire hittek volna, ha egyáltalán eszébe jutott volna bárkinek is, hogy a pártbizottságbeli eligazítás után összehozza az ellenségnek kikiáltott szakállast a szektás öreg párttaggal, aki örül, hogy végre rá is szükség van, személyesen is felléphet a szocializmus veszélyeztetőjével szemben.

Tulajdonképpen igaza volt az egyesület vezetőjének, de én egy békeszere-tő ember vagyok, és nem tartom célszerűnek elmérgesedő vitákat folytatni egy helyi közélet kialakításakor.

Gondolom, a választások után lehiggadnak a kedélyek, új vezetők lesznek, és a kapcsolat is tiszta lappal indul a kerületi vezetés és az egyesület között. Talán az eddigi kapcsolat is jobb lett volna, ha az egyesület nem képviseli olyan kristálytisztán azok álláspontját, ha jobban hajlik a kompromisszumra, és nem törekszik arra, hogy mindig övé legyen az utolsó szó.

Volt-e az egyesületnek szerepe a pluralista politizálás kialakításában, vagy csak a pártállam bomlása tette ezt lehetővé? Szerintem feltétlenül volt. Ha nem is fogalmazta meg a pluralizmust, mint áhított célt, de sok olyan érdekes előadó és előadás volt az egyesületben, akik és amelyek újat mondtak, más-ként mondták, és élvezettel hallgattuk őket, sokat tanultunk és sokat vitatkoztunk.

Mindeki lényegében korlát nélkül elmondhatta a véleményét. Ez volt az újjalotai Hyde Park. A mai szóhasználattal, helyi méretekben a legteljesebb pluralizmus uralkodott.

Nem hiszem, hogy a kerületi pártmozgalom szétzilálódása felróható az egyesületnek. Ez inkább az egész országban tapasztalható bomlás következmé-nye. Azonban a pártbizottságról is elmondható ezzel kapcsolatban azért annyi pozitívum, hogy ha nem is támogatta – mert nem támogatta –, de eltűrte az egyesület létét, tevékenységét. Megtorlásról, retorzióról nem tudok."

Végül, hogyan látja az egyesület helyzetét Péterfi Ferenc a rendszerváltás után, 1990 decemberében? Erre a kérdésre kerestük a választ a vele készült interjúbán:

"1988–89. volt a fordulópont, azóta a direkt politizálásnak már nem egyetlen színtere az egyesület, 5–6 ember a pártok felé orientálódott, és ez el-vonta az egyesületi munkától. Korábban a független magatartásnak szinte egyetlen színtere volt az egyesület, itt lehetett hallani olyan előadókat is, akik másként gondolkodtak. 1988–89. után már a tömegkommunikációban is fordulópont következett be, – ezek a gondolkodók ekkortól kezdve már ott is meg-

jelenhettek, s nemcsak az egyesületi nyilvánosság előtt. Tehát bármilyen izgalmas is intellektuálisan például Lengyel Lászlót ma hallgatni, de mivel már számtalan csatornán meg lehet ezt tenni, ettől megszűnt az egyedisége.

Tehát két oka volt a változásoknak. Az egyik az volt, hogy bizonyos személyeket elvitt tőlünk a direkt politika, a másik pedig, hogy más színtereken is megjelent a szabadabb véleményalkotás.

Korábban nagyon éles vitáink voltak arról, hogy meddig menjünk el a különbözőségeink tisztázásában. Az egyesület mint szervezet, addig a pontig vállal intézményi keretet, határt, ameddig van közös pont közöttünk. Ez vagy a társasághoz, vagy a településhez (a lakótelephez) való kötődés. A többiben ne akarjunk egységre jutni! Ne akarjunk közös nevezőre jutni! Fogadjuk el, hogy az a pont nekünk elég! Ebben megállapodtunk.

Elterelődött tehát napjainkban a figyelmünk az egyesülettől. Ez egy visszaesést és harcmódorváltást is eredményezett. Körülbelül 1989. és 90. fordulójától megfigyelhető, hogy csökkent ezeknek a Társalgóban folytatott vitáknak a száma és a résztvevők köre is. A legfőbb tevékenység visszaesett. Korábban kéthetente volt, ettől kezdve körülbelül havi egyszeri alkalomra redukálódott. Ugyanakkor megjelentek más tevékenységek, például az újságkészítés. 1990. márciusától havonta jelenik meg az egyesület újságja, a *Toronyhír*. Ez most az egyesület fő tevékenységévé vált. Az egyesület korábbi aktívabb magját ez a tevékenység lekötötte, és érdekes, hogy ugyanakkor újabb tagokat is vonzott, pontosabban: azokat is felszínre hozta, akik korábban háttérben voltak.

Tizenhat oldalon havonta lapot kiadni, terjesztetni, egyszerűen: létrehozni – ez azért egy csomó energiát jelent, és intenzívebb tevékenységet követel, mint korábban a Társalgó. Minden héten egy klubnapot tart az egyesület, ahová főleg családok jönnek. Családiasabb lett péntekenként az egyesületi élet: kirándulásokat szervezünk, vacsoraesteket adunk.

Az egyesület a helyhatósági választások előtt azt tűzte ki célul, hogy ebben a választásban dinamikusabban részt kellene venni, mint a korábbiakban, jobban be kellene szállni ebbe a küzdelembe. Nyártól kezdve fogalmazódott meg bennünk, hogy be kell jutnunk az önkormányzatba. Júniustól kezdve új szakasz kezdődött. Tudni kell hozzá, hogy a pártok választási kampányában és a pártküzdelmek kialakította mentalitásban mi dilettánsok voltunk. Nem mentesség a számunkra, hogy a pártok is azok bizonyos mértékig, de ők legalább már egy választási bulin túl voltak, és más a szervezetségük. A mi működésünknek az oldalvizén jött be ez a dolog, mi alapvetően nem erre szerveződünk.

A jelöltjeink készítettek egy programot az önkormányzat feladatairól. Együttműködést kerestek a pártokkal. Az volt a stratégiájuk, hogy a pártokkal megpróbálnak kétoldalú kapcsolatokat kialakítani, és ha a pártok között nincs is kommunikáció, fogadják el az egyesületet közvetítőnek a lakosság érdekében. Elmentek 3–4 párthoz, elmondták az alapvető ars poeticát, aminek nagy-

jából az volt a lényege, hogy mi mindenképpen a városrészi önkormányzatra, a szuverenitás hangsúlyozására törekszünk, ennek erősödését tartjuk fontosnak. Városrészi alpolgármestereket szerettünk volna, és hosszabb távon derült volna ki, hogy el tudunk-e szakadni a kerülettől?

Elvi dolog volt az is, hogy mi személyeket kerestünk, és nem pártok színterű embereket. Az MSZP-vel, az SZDSZ-szel volt találkoznunk, a FIDESZ-szel nem jött össze. Az MSZP-vel volt a legprogresszívebb az együttműködésünk, mert az elgondolásunk náluk rokonszenvre talált, valószínűleg azért, mert ők is kis szervezetként szálltak be a küzdelembe, és ők is keresték másokkal az együttműködést. A lényeg az volt, hogy volt három tárgyalásunk, de sokra nem mentünk.

A nyár végén már látszott, hogy a nagy pártok minden körzetben önálló jelöltet akarnak állítani, már csak erődemonstrációs megfontolásokból is. Akkor kezdtük azt érezni, hogy naivitás az, amit mi képzeltünk, hogy felszámoldjanak a pártok menti szektorok. Végül hat olyan személyt találtunk magunk közül, akit önálló jelöltként tudtunk indítani. Ez azt jelentette, hogy nekünk már az ajánlócédulák összegyűjtése is gondot okozott, ami egy pártnál semmiség, mert vannak aktivistáik, akik végigjárják a házakat. Ráadásul, ha megmondják, hogy melyik pártot képviselik, az emberek rögtön be tudják azonosítani a dolgot.

Végül is mind a hat jelöltünk összegyűjtött megfelelő számú cédulát, és ez már arra is elég volt, hogy az egyesület listát is állíthattott.

1990 augusztusától október közepéig az egyesület teljes energiáját ez a választásokra való készülődés kötötte le. A vége az lett, hogy egy jelöltünk bejutott, amit nagy leégésnek éreztünk. Aztán látva a fővárosi és a vidéki összes listát, az egyetlen volt a Tóth Tihamér bácsi, az egyetlen volt a fővárosban, aki helyi egyesület jelöltjeként jutott be.

Az egyesület mérlegelte, hogy ez most kudarc volt-e, vagy nem, és amikor kicsit körülnéztünk, rájöttünk, hogy ez egy nagy fegyvertény, hogy van egy emberünk az önkormányzatban. És ez nagyon fontos, mert itt független rajta kívül nincs. Számunkra végül is nagyon tanulságos volt az egész, annak ellenére, hogy rengeteg energiát lekötött, mert nagyon sokat beszélgettünk erről.

Kicsit megráztuk magunkat, és lezártuk a választást. Havonta kiadjuk az újságot, én vagyok a lap felelős szerkesztője és az egyesület titkára is egy személyben. A Társalgót havonta egyszer tartjuk, valószínű, hogy ritkább lesz az exkluzív alkalom, egyébként közepes programok lesznek, de manapság meg kell becsülni azt is, ha 15–20 ember összejön. Valamikor ez nagy kudarc lett volna, ha csak ennyien jöttek volna el, de ma már 50–80 ember pártnagygyűlésre, jó, ha elmegy. Nagyon összehúzódtunk, tehát az ilyen intímabb beszélgetések várhatók.

A választások során jobban bekerültünk a helyi nyilvánosságba, sok érdeklődőt, szimpatizánst vonzottunk. Ezt kellene kihasználni, és nyitni az emberek felé. Környezetvédelem, természetgyógyászat, egészséges életmód – ezekbe az irányokba kellene nyitnunk.

Az egyesületünknek az az erkölcsi tőkéje, amit eddig felhalmozott, az körülbelül mostanáig tartott. Kell utántöltés, mert kezd kifogyni, és keressük, hogy mi legyen ez a töltés. A gazdasági élet terén is egy kicsit profibbá kell válni. A lapunk példányszáma háromezer-háromezeröttszáz, ennek a gazdasági ügyeit jobban kellene csinálni!

Az is oka lehet a visszalépésnek, hogy az emberek egyre feszültebbek, kimerültebbek, csak olyan programokra járnak, amelyek a közvetlen egzisztenciájukat érintik. Szerintem most az következik, hogy ebben a nagy kimerültségben megint csak szükség lesz valamilyen fészekmelegre. Kérdés, hogy mi ezt az újfajta meleget tudjuk-e produkálni. Nem tudom...!"

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Utak és lehetőségek 1990 végén

Mi történt azalatt a másfél évnyi idő alatt, amíg szemmel tartottuk a kiválasztott egyesületeket? Hogyan reagáltak a rendszerváltozásra, milyen elmozdulásokat tapasztalhattunk a megváltozott körülmények hatására? Ezekre a kérdésekre kerestük a választ, amikor 1990 második felében újra felkerestük a korábban megismert közösségeket. Második látogatásunk tapasztalataiból idézünk most néhányat, a legjellegzetesebbeket, módot adva a korábbi tapasztalatok összevetésére.

Medinán most is Kőszegi István fogad bennünket, jóval fáradtabban és kiábrándultabban, mint korábban. Az eredményeiket látva, nem nagyon értjük a kifradását, hiszen vettek színes tévét és video-lejátszót: beindították a videomozit. Tánciskolát szerveztek, kirándulásokra járnak, megtartják a borversenyt, a bálakat, a Mikulás házhoz viszi a csomagokat. Pinceklubot alakítottak ki, megkapták a volt MSZMP székházát...

"Tíz éve csinálom az egyesületet, úgy érzem, belefáradtam. A programok fele ötletszerűen áll össze, a másik fele pedig már be van járva. Nem kell különösebb erőfeszítés a társaság működtetéséhez, megy magától. Többen megszólaltak már a faluból apróságokért, hogy miért kérünk belépődíjat egyes rendezvényeinkre, meg hogy ezeken akarok meggazdagodni... A munkahelyemen is vannak gondok, a családban is. A házunk, amiben lakunk, százéves, amíg mások új házat építettek, kicsit, meg nyaralót szereztek, addig én a borversennyel, meg a játszóházzal törődtem. Ha csak azt az energiát, amit a társaságba fektettem, mondjuk disznók tartására fordítottam volna, akkor most milliomos lennék, és én integetnék a Mercedesemből azoknak, akik nagy kegyesen eljöttek annak idején egy majálisra. Nem azt mondom, hogy hálát várok, hanem azt, hogy kicsit a falu bolondja kezdek lenni. Többet kellene a családommal foglalkozni, többet kellene a gyerekekkel foglalkoznom, a házunkat tatarozni kellene... Hát, majd meglátjuk!"

Nógrádsípeken a korábbi társaság titkára látja el az elnöki teendőket, aki egyébként televíziószerelő kisiparos. A szabadidős társaság tevékenységi köre nem változott, ugyanazt csinálják, mint amit korábban: amire a faluban szükség van. Besegítenek a társadalmi munkába, videovetítéseket tartanak, bálakat rendeznek:

"Sajnos, a turistaházból nem lett semmi, a pénzünk megvan ugyan, amit kaptunk egy pályázatra – kilencvenezer forint –, de ezt nem tudtuk még felhasználni, mert közben önállósodott a község, szétvált a tanács, és amit kinéztünk magunknak épületet, az kell az önkormányzatnak. Egy pinceklubot fogunk ott csinálni, erre már megkaptuk az engedélyt – főleg társadalmi munkában... Csak ez már nehezebben megy, ez a társadalmi munka! Annak idején, amikor a kultúrházat kellett rendbe tenni a társaságnak, három hét alatt

rendbe raktuk az egészet! Minden este itt dolgozott 15–20 gyerek: vakoltunk, festettünk. Most már nemhogy húsz embert, de kettőt is nagyon nehezen tudnék rávenni, hogy este eljöjjön vakolni!

Nemrég volt a pávakörünk tizenöt éves, Pista bácsi, aki vezeti, elment az önkormányzathoz, hogy jó lenne valami megemlékezést tartani, de a fülük botját sem mozdították. Megoldottuk házon belül: bementünk Szécsénybe, és ott megvacsoráztunk. Volt egy karácsonyi műsorunk, annak a bevételét mind erre fordítottuk, meg a nyáron Hollókőn szerepeltünk, és ott kaptunk tízezer forintot – és azt is...

Az egyesületünk korábban erjesztője volt a falu közeletének, de most, hogy a világ megváltozott, már nincs szükség erre az erjesztésre. Ugyanazt csináljuk, mint eddig, csak más a háttér, és más a hatás is. Ezt az egyesületi elnökséget már senki nem akarja vállalni, én is azért csinálom, hogy ne legyünk gazdátlanok. Most már mindenki azzal van elfoglalva, hogy a maga dolgát hajtsa, nem érdekli az embereket a többi. Ha valaki megszervezi nekik a programot, akkor eljönnek, a készbe még azért eljönnek, de hogy a szervezésben részt vennének...?! A miénk még olyan generáció volt, hogy nemcsak azt néztük, hogy nekünk legyen valami, hanem azt is, hogy a falunak!

Az a baj, hogy ezek az emberek eljárnak dolgozni innen, reggel hajnalban mennek, este későn jönnek. Hétvégén a háztájiban vannak, meg a kertben. A klubba csak azok járnak, akik itthon dolgoznak. Bár én itthon dolgozom, de én se látok ki a munkából, mert belefogtam egy vállalkozásba: az öcsém-mel és a húgommal egy pékséget csinálunk, most jöttek meg az engedélyek. A környéket mi látjuk majd el kenyérrel. Rengeteg energia kell egy vállalkozás beindításához, de azért csináljuk majd az egyesületet is!

Az egyesület szerintem nem fog megszűnni, hanem beáll egy szintre, ami-re szükség van, azt fogja szolgáltatni. Amíg volt miért és mi ellen küzdeni, addig az jobban összehozta az embereket. Szerdahelyi Laci, a korábbi elnök jobban is értett ezekhez a dolgokhoz, jobban tudott szervezni. De ő elköltözött a faluból, mert nem kapta meg az önkormányzaton azt az állást, amit ígértek neki. Én meg nem szeretek szervezni, bár én is megszervezek azért mindent, csak én nem szeretem csinálni.

Van azért most is kéthavonta bál, kéthetente videomozi, majális, működik a színjátsszókör és a pávakör..."

Erdőkürtön továbbra is Budai Józsi bácsi vezeti a művelődési kört, őt faggtattuk az elmúlt időben bekövetkezett változásokról:

"Töretlenül dolgozunk, úgy, ahogy azt 1985 elején elindítottuk. Azóta egy-folytában, zökkenő nélkül csináljuk azt, amit elkezdtünk. Annyiban volt változás, hogy a feladatok jobban szétváltak. A művelődési ház inkább a felnőtt lakosságra számít, és a fiatalok, akikkel annak idején elkezdtük az egészet, ők visszahúzódtak. Ennek egyrészt az az oka, hogy kevesen vannak, másrészt pedig, hogy a tanács nem támogatja az ifjúsági klubot. Harmadrészt az is közrejátszik, hogy a fiatalok érdektelenek a dolgok iránt, elzárkóznak. Persze nem

mind, de a 35 fiatalból 25-tel nem lehet mit kezdeni. Van körülbelül tíz, akik a művelődési körnek is a tagjai, ők bekapcsolódnak a mi dolgainkba is, de ők is inkább a felnőttekhez húznak, tehát a saját korosztályuktól elzárkóznak.

Nagy érvágást jelentett a fiataloknak, hogy januárban betörték a művelődési házba, és teljesen kipakolták, 170 ezer forint értékű berendezést vittek el. Ami mozgítható volt, mindent elloptak, a rendőrség semminek nem akadt a nyomára. Azóta a gyerekeknek egyetlen fekete-fehér tévéjük van. Amióta ez megtörtént, megcsappant a látogatottság, és tényleg tengenek-lengenek a gyerekek. Hétvégén az a jellemző, hogy elmennek a nagyobb településekre szórakozni. Két-három évvel ezelőtt elég sűrűn volt itt diszkó, de az utóbbi időben már kevesen jöttek. Én nem is nagyon bánom, mert a környékről nagyon sok cigány járt ide, és azok állandóan olyan nagy randalírozást csaptak, összetörték mindent, nagy szemetet hagytak maguk után – úgyhogy én nem bánom egyáltalán, hogy megszűnt.

A faluszemináriumunk, ugye, megszűnt, átvedlettünk népfőiskolává. Az idén fejeztük be a harmadik évfolyamot. Az egykori negyven fő, aki annak idején olyan komoly közösséget alkotott, az a mai napig is megvan, rendszeresen összejönnek kéthetente szerdánként. Összejönnek, és csináljuk a népfőiskolát! A harmadik évfolyamnak is a napi problémák – a politikai, meg az egyéb kérdések –, voltak a témái. Itt bejátszott a választásra való készülés is. Hívtunk olyan előadókat, akik ezekkel a kérdésekkel foglalkoztak. Ez a vonal szépen haladt, és úgy néz ki, hogy továbbra is igény van rá. Most vasárnap voltunk éppen Galgahévízen, az ottani népfőiskolával találtunk kapcsolatot. Ők decemberben voltak nálunk látogatóban, mi pedig most viszonztuk.

Már beszélgettünk a jövőről is. A mostani népfőiskola zárója május 19-én egy kirándulás keretében lesz, Nógrád megye nevezetességeit nézzük meg. Valamelyik helyen egy ebéd keretében tartjuk meg a zárót, amire meghívjuk az eltelt évfolyam előadóit is. Ősztől két részre bontjuk a népfőiskolát. Az egyikben a helyi önkormányzatra való felkészítést végezzük, a választási előkészületekkel, aztán pedig a megválasztott képviselők képzésével foglalkozunk. A másikban gazdaképző lesz, amiben a helyi kistermelőket oktatjuk a fólia alatti termesztésre, a gyümölcsstermesztésre és a nyúltenyésztésre.

Olyan formában gondolkodtunk, hogy a téli időszakban elméleti előadásokat tartanánk, áprilistól pedig havi egy alkalommal meglátogathatnánk egy-egy gazdasági üzemet.

A faluban jelenleg párt nem működik. Megszűnt az MSZMP, és nem alakult újjá az MSZP. A volt párház az önkormányzat kezelésébe ment át, és most fog eldőlni a sorsa, valószínűleg a művelődési házhoz fog tartozni.

A népfőiskola hallgatói között kinevelődtek azok a bizonyos merész emberek, a demokráciát megmutatni merő emberek. Van egy téesz-közygűlés. Minden a régi kerékvágásban döcög, és akkor a mi emberkénk, aki nyugdíjas téesz-tag, föláll, és azt mondja, hogy nem egészen jól van az, ahogy itt csinálják! Mert hogy lehet az, hogy a jelölőbizottságot kik jelölték, nem tudunk ró-

la, nem tudjuk, hogy kik a szavazatszámláló bizottság tagjai? Nézzük már meg, kik azok a jelölők, és kit jelöltek például elnökek! És ezen az egész közgyűlés megfordult, új jelölőgyűlést kellett tartani, és mindjárt hármas jelölés lett, és őt is betették a szavazatszámláló bizottságba. Egy hatalmas keveredés támadt a felső vezetésben, mert ehhez nem voltak hozzászokva. Nem változott olyan nagyot a dolog, mert az elnök ugyanaz maradt. De azért olyan ellenzék alakult ki vele szemben, hogy nem sokon múlt, hogy nem ő lett az elnök.

Tehát ez egy motívum abból, hogy ez az ember először a népfőiskolán merete elmondani a véleményét, ami aztán a mindennapi életben is motiválni tudta.

Vagy itt van például az általános iskola esete. Tavaly szeptembertől az iskolánk önálló lett, levált Kállótól. Ennek is előzménye volt, mert falugyűlést kellett összehívni, hogy akarjuk-e az önálló iskolát. Ezen a falugyűlésen is a népfőiskola hallgatói voltak a hangadók. Most várjuk az önkormányzati törvényt, mert szeretnénk leválni önkormányzatilag is Kállótól, szeretnénk újra önállóak lenni. Sőt, olyat is lehet hallani, hogy a téesz területén is el akarna válni a község. Mert most négy község egyesítéséből van a kállói téesz, és valószínű, hogy ezen a területen is változás lesz."

Püspökladányban a szabadidős társaság tovább haladt a profizmus útján. A nagy alapító, Muszka János kiszállt ugyan a csapatból, magánvállalkozó lett, de az utódja, Ordasi József sem marad le mögötte, már ami a vállalkozókedvet illeti:

"Felépítettünk két emeletes faházat, ami 44 személyes turistaszállásra ad lehetőséget. Vettünk egy autóbust, van kilenc lovunk. Az ifjúsági házban egy olyan diszkótermünk van, ami számítógéppel működteti ezeket a forgó-borgókat. Van négy főállású alkalmazottja a cégnek, és alkalmilag hetenként olyan négy-öt embert foglalkoztattunk rendezőként, pénztárosként, diszkósként.

Beneveztünk egy idegenforgalmi programba, az a neve, hogy *Nyeregben Hajdú-Biharban*. Ez egy ilyen vándortábor-szerű dolog, kerékpárral járják be a megyét, de minden állomáson van lovas-téma is. Megérkeznek a vendégek, itt eltöltenek három napot, aztán továbbmennek. Mi voltunk a kezdőállomás, és Létavértesen fejezték be. Ebben az évben legalább nyolc külföldi csoportunk volt: németek, amerikaiak, olaszok, izraeliek, hollandok... És magyar csoportok is, főleg diákcsoportok.

Nagyon nehéz ez az egész játék, mert egyre jobban beszűkülnek a lehetőségek a pénzszerzésre, nagyon oda kell figyelni a gazdaságra, a gazdálkodásra. Kezdetben kaptunk kamatmentes kölcsönt. Az ÁISH itt tartott háromnapos kongresszust, aztán itt volt a Természetbarátok Országos Szövetségének az ifjúsági találkozója. Amikor elterjedt a híre a szabadidős társaságunknak, fölfigyelték ránk, és sokan nem hitték el. Elég sokan meglátogattak bennünket központi helyről is, hogy való igaz-e? Örömmel vették tudomásul, hogy ez igaz. Elég nagy ismeretségre tettünk szert, úgyhogy már jegyeznek bennünket.

Muszka Jancsi kiszállt ebből a játékból. Vett két erőgépet, traktort, pótkocsit, trágyaszórót. Hárman vannak, és egész komoly erőt képviselnek. Járják az országot, meg itt a környező helyeket. Nyolcvankilenc tavaszán volt egy kis törés a csapatban. Két részre oszlottunk. Egyik rész a diszkós tábornak az érdekét képviselte, a másik része pedig a turisztikai, lovas ágazatot. Én úgy gondoltam, hogy csak a diszkóra nem lehet hagyatkozni, mert az nem elég, hogy hetente egyszer, vagy kétszer diszkó van. A másik meg, hogy ezen az oldalon lehetett fejleszteni, a diszkós oldalon pedig nem lehetett.

Egészen komoly vád ért engem, úgyhogy le is váltottak, közel egy hónapig. Azt mondták, hogy elherdáltam a társaság vagyonát. Az egész vezetőséget leváltották a távollétünkben, egyikünk sem volt ott. Teljesen szabálytalan volt a dolog. Egy hónap múlva új közgyűlést hívtak össze, és ez a közgyűlés visszaállította az eredeti helyzetet. Engem csak az motivált, hogy nem szerettem volna úgy kilépni, hogy olyan színe legyen, mintha csakugyan elherdáltam volna valamit. Közel négymillió értéké van a csapatnak pillanatnyilag, ha olyan sokat elherdáltam volna, akkor valószínűleg nem így lenne!

A lovak vásárlási értékét kifejezték, hogy azoknak is van hatszázezer forint értéke. Aztán helyreállt a rend teljes mértékben, elfogadták a régi irányítást. Letisztultak ezek a dolgok, és akkor jött egy óriási nagy hajrá! A turisztikai ágazatra rászakadt az ég-föld, mert jöttek ám a turisták! A lovaink is majdnem kiborultak, mert nem bírták a feladatot. Napi nyolc-tíz órát lovagolták őket! Mi magunk főztünk, és olyan kaját csináltunk nekik, hogy hét nyelven beszélt! Szabadon mozoghattak, szabadon csinálhattak bármit. Lehetett csónakázniuk, horgászniuk, használhatták a strandot, lovagolhattak, kocsikázhattak. Egy héten kétszer este zene volt... Nagyon jól érezték magukat!

A családban a fiam és az unokám nagy lovas. Megjártuk azóta a budapesti huszár találkozót is. Minden évben részt veszünk a debreceni virágkarneválon. Ismernek bennünket, benne vagyunk a lovasszövetségben is. Általában egy sort alkotnak a mieink, négyen ládányi zászlóval mennek.

A horgászokkal megállapodtunk, kifizettük őket, és ők annak idején lemondtak a kezelői jogról. A tó kezelői jogát az egyesület kapta meg. Egy másik horgász csapattal kötöttem egy megállapodást, de ez már egészen más alapon nyugszik. Most a tó a miénk, telepítettünk bele 90 ezer forint értékű halat. A horgászok huszonegyen vannak, ők teljesen külön élnek a világukat, semmi közünk nincs egymáshoz. Horgászhatnak a tavon, amiért meghatározott munkát kell végezniük. Rendben kell tartani a tó környékét, ennyi az egész.

A kezelői jog ideje nincs meghatározva, ez visszavonásig érvényes. A régi tanácselnök is a mi emberünk volt, nagyon jól ismerem az újat, a polgármestert is. Nem lesz itt semmi probléma.

Ebben az évben osztottuk ketté a társaságot, turisztikai és diszkós csoportra. Mind a két területet kiadjuk üzemeltetői joggal. Tehát bizonyos összeget be kell fizetni a kasszába, és ami azon felül van, az az üzemeltetőké! Ettől kezdve a passzív tag nem szerepel! Mert volt a tagságnak egy magja,

amelyik törte magát, a többiek meg befizették az évi 360 forint tagdíjat, és nem csináltak semmit. A bevételből meg ugyanúgy részesedtek! Én koordinálok a két ágazatot, amiért én havi ötezer forintot kapok. Nyolcezer forint a nyugdíjam, abból nem tudok kijönni.

Harmincöt évet dolgoztam a MÁV-nál, gazdaságcentrikus középvezető, műhelyfőnök voltam, több, mint húsz évig. Senkinek nem tudtam bebeszélni, hogy hogyan lehetne azt a területet gazdaságilag helyreállítani, az anyagi érdekeltséget megteremteni. Kíváncsi voltam rá, hogy ez bennem csak egy téveszme-e, vagy ezt csakugyan meg lehet valahol teremteni. A másik az, hogy belekezdünk ebbe a vállalkozásba, és ez hajtja az embert! Ugyanaz, mintha valaki leül kártyázni, és nem tudja, mi lesz a végeredmény, de leül abban a hiszemben, hogy nyerni fog. Amikor a turisztikai ágazat beindult, annyira felgyorsultak az események, hogy nem lehetett követni. Nem lehetett belőle kilépni.

Van kilenc lovunk, ami megér körülbelül kilencszázezer forintot. Van négyszázezer forint tartozásunk, kamatmentes kölcsön formájában. Ahol csak megjelent egy pályázat, azt mi megpályáztuk! Amit ki lehetett hajtani a tanácsból, azt kihajtottuk! Egy kurva nagy ismeretséget, összeköttetést kellett kialakítani – ez egy alapvető kérdés! Amikor ez megvolt, akkor bizonyítani kellett, hogy valóban meg tudjuk csinálni, amit elvállaltunk. Amikor ez a ketto összejött, utána már ment.

Azt szeretnénk elérni, hogy önállóak legyünk, hogy a mi pénztárunkba fizetnék be a külföldiek a dollárt! Ez lenne egy igazi váltás..."

ÖSSZEFOGLALÁS

Önkormányzat, helyi hatalom, helyi társadalom, autonómia, lakossági részvétel, nyílt településpolitikai, demokratizálódás, érdekérvényesítés, népképviselő, decentralizálás, nyilvánosság, öntevékeny csoportok, a politikai és társadalmi intézményrendszer reformja... Ezek a nyolcvanas évek végének kulcsszavai voltak. Ezekkel a fogalmakkal találkozunk nap mint nap a sajtóban, ezek voltak számtalan tudományos cikk, dolgozat, konferencia, politikai nyilatkozat visszavisszatérő témái. A gazdasági válság hátterében bizalmi válság is meghúzódott, hiszen a közelmúlt magyar történelmében a hegemoniára törekvő centralizált-hierarchikus irányítás közismerten lefokozott szerepet jelölt ki a helyi társadalmakban működő öntevékeny szervezeteknek. Ez a politika a nyolcvanas évek végére teljesen csődöt mondott, a központi hatalomnak nem volt más választása, mint hogy vállalja a politikai és társadalmi intézmények radikális reformját.

Az elmúlt évtizedek erőszakos állami politikájával szemben a társadalom szükségképpen védekező mechanizmusokat dolgozott ki, melyek széles skálája volt ismeretes: az egyik oldalon a depolitizálódás, privatizálódás, a másik oldalon viszont az egyesületi, társasági élet élénkülésének jegyei. Egyre erősödő társadalmi igény volt érzékelhető a különböző egyesületek alapítására.

Ebben a helyzetben minden olyan kezdeményezés, kísérlet szükségképpen felértékelődött és támogatást érdemelt, amely a helyi hatalom egy-egy szeletét átfogva az önkormányzati elvre és gyakorlatra épülően hatékony társadalmi cselekvésre, érdekérvényesítésre alkalmas keretet nyújtott.

Amikor kétéves kutatómunkánkat elkezdtük, még nem sejtettük, hogy időközben milyen változások történnek a magyar társadalom életében. Gondoltuk, de nem tudtuk, hogy az esetleges rendszerváltozásban jelentős szerepet vállalnak majd az egyesületek. Visszatekintve erre a két esztendőre, azt mondhatjuk, hogy nem is választhattunk volna alkalmasabb két évet a kutatómunkára. Hiszen amikor elkezdtük, még javában élt az egypártrendszer, a pártállam még szilárdan tartotta magát, bár már érezhetőek voltak a gyengülés jegyei. Amikor befejeztük a kutatást – 1990 vége felé –, már többnyire a helyhatósági választásokon is túl voltunk.

Idézett példáinkból világosan kitűnik, hogy a helyi rendszerváltozásból az egyesületek igen derekasan kivették a részüket, hol direkt módon, mint például Újpalotán, ahol az egyesület önálló jelöltet állított; hol indirekt formában, ahol a korábbi évek egyesületi demokráciájában edződött lakosok képzett állampolgárokként vehettek részt a választásokban, a régi rendszer lebontásában. A legtöbb településen az egyesület volt a fórum, ahol lehetőség nyílt jóval az ellenzéki pártok színrelépése előtt az ellenzéki magatartás gyakorlására, a

fennálló hatalom bírálására, az alternatív közgondolkodás kialakítására. A legtöbb egyesület tehát maga volt a demokrácia iskolája – mint ahogyan az egyik megkérdéztünk találóan megjegyezte.

Más kérdés persze, hogy milyen jövő vár az egyesületi mozgalomra most, amikor többnyire megszűnt az alapmotiváció: küzdeni a központosított hatalom ellen. Nyilvánvaló egyrészt, hogy minden hatalom nyújt elégséges bírálni-valót, minden kormányzat és önkormányzat hoz olyan döntéseket, amelyek ellen egyesületi formában is fel lehet lépni. Különösen így van ez ma, amikor az emberek túlnyomó többsége megcsömörlött a pártpolitikától, és keresi azokat a pártsemleges fórumokat, ahol lehetősége nyílik az érdekvégyesítésre, a véleményalkotásra. Másrészt az is nyilvánvaló, hogy az állampolgárok jelentős részében él a vágy valamiféle nyugodt, kiegyensúlyozott polgárlétre, annak pedig szerves tartozéka az egyesületi élet, a klubélet. Sokan vannak olyanok, akik már nem akarnak beleszólni semmibe, akik nem akarnak lázadni semmi ellen, hanem végezni akarják a munkájukat, a fizetésükből kényelmesen meg akarnak élni, esténként, vagy hétvégeken viszont emberhez méltóan akarják eltölteni a szabad idejüket. Ehhez is nyújthat méltó keretet a konszolidált Magyarország majdani egyesületi mozgalma.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

IRODALOM

Benő Kálmán – B. Gelencsér Katalin: A felnőttoktatás hazai történetéből. Bp. 1981, OOK-FPI.

Boda János – Varga Csaba: Falukísérlet és népfőiskola. Forrás 1984. 12. sz. 77–80. l.

Bodor Péter: Cseppben a tenger. Bp. 1990, Újpalotaiak Baráti Köre Művelődési és Érdekvédelmi Egyesület.

Directory of Adult Education Organizations in Europe. (The Netherlands.) European Bureau of Adult Education. Fourth edition. Amersfoort 1983.

Hanák Péter (szerk.): Hogyan éltek elődeink? Fejezetek a magyar művelődés történetéből. Bp. 1980, Gondolat.

Hankiss Elemér: Társadalmi csapdák. In: Diagnózisok. Bp. 1982, Magvető. 208–211. l.

Harangi László: Egyesületek, közművelődés, társadalomfejlesztés. Bp. 1990, Országos Közművelődési Központ Művelődéskutató Intézet. (Kézirat.)

Harangi László: Egyesületek szerepe a közművelődésben. In: Két tanulmány az egyesületekről. Bp. 1985, Népművelési Intézet.

Írások falvaink helyzetéről. Szerk.: Köles Sándor és Varga Csaba. Bp. 1983, Népművelési Intézet. (Falufejlesztési füzetek.)

Jenning, Bernard: Knowledge Is Power. A Short History of the W.E.A. 1903–1978. Kingston Upon Hull. 1979, The University of Hull. Department of Adult Education.

Johansson, Berndt: Adult Education in Sweden. Stockholm 1973, The Swedish Institute.

Kemény Bertalan: Egyesületi élet Budapesten. Területi érdekeket fölválaló egyesületek 1984 előtt. In: Két tanulmány az egyesületekről. Bp. 1985, Népművelési Intézet.

A közművelődési egyesületekről. (Karácsony Ibolya, Kiss Éva, Kolláth György, Kormos Sándor) Bp. 1983, MM. Közművelődési Főosztálya. Házi jogtanácsadó. Különkiadás.

Tóth János: A kulturális egyesületek és az önkormányzat. Bp. 1985, Népművelési Intézet. (Kézirat.)

Vitányi Iván: Szabadidő, rekreáció, közművelődés az Egyesült Államokban. Kultúra és Közösség 1974. 4. sz. 74–82. l.

Vitányi Iván: Vitairat a mai magyar művelődésről. Bp. 1983, Gondolat.

Cultural Societies and Local Community in the 1980's

SUMMARY

The author analyzes the most important characteristics of nine Hungarian cultural societies respectively leisure-time associations focusing on their foundation and their activity. Among the nine representative societies there are those of villages, towns, housing estates as well as municipal housing estates being of the size of a medium town. The author's method is to collect and analyze interviews with society leaders or members, society documents, together with news and articles written about these societies.

Especially the circumstances and conflicts of foundation is elaborated in detail. From the interviews and documents we get a colourful picture about the resistance of power, the bureaucratic procedures taking sometimes a whole year to permit the existence of a society, as well as about the individual and communal struggle carried on by the founders. All these, together with the colourful activity of the various societies give a good opportunity to the author to sum up the motives of society founding in a separate chapter. A similarly separate chapter introduces the ten-year history and activity of Újpalota's Friends (Újpalotaiak Baráti Köre) existing and working in the largest housing estate of Budapest. It also renders rich material for showing the character of changes brought about by the society activity in the development of local community being apart from a possible field of self-education and public expression of one's opinion also the scene of direct political discussions and that of enforcing local interests relating the whole housing estate. The author describes the way of the societies from the permanent struggle with the local representatives of power until sending an own representative to the local self-government.

